

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

**Державний заклад
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»**

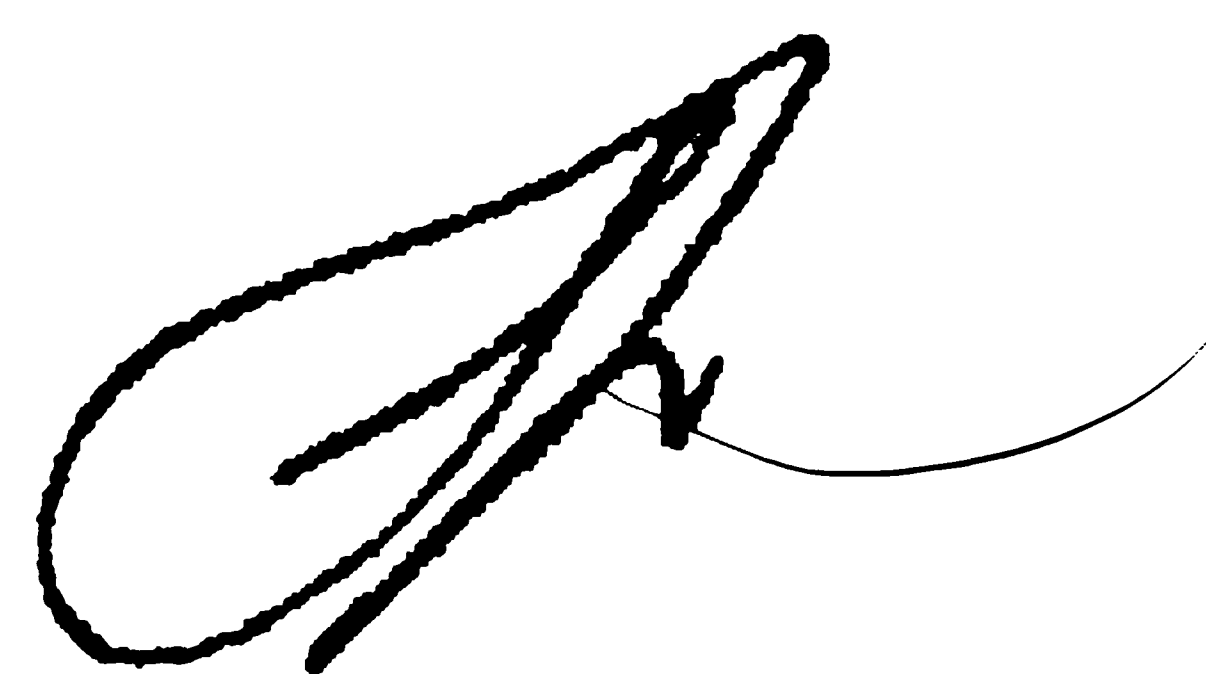
ПРОКОПЕНКО АНДРІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 378.11

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ПЕРСПЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ У ВИЩОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

13.00.06 – теорія та методика управління освітою

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Луганськ – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант — доктор педагогічних наук, професор
Рогова Тетяна Володимирівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, професор
кафедри загальної педагогіки та педагогіки
вищої школи.

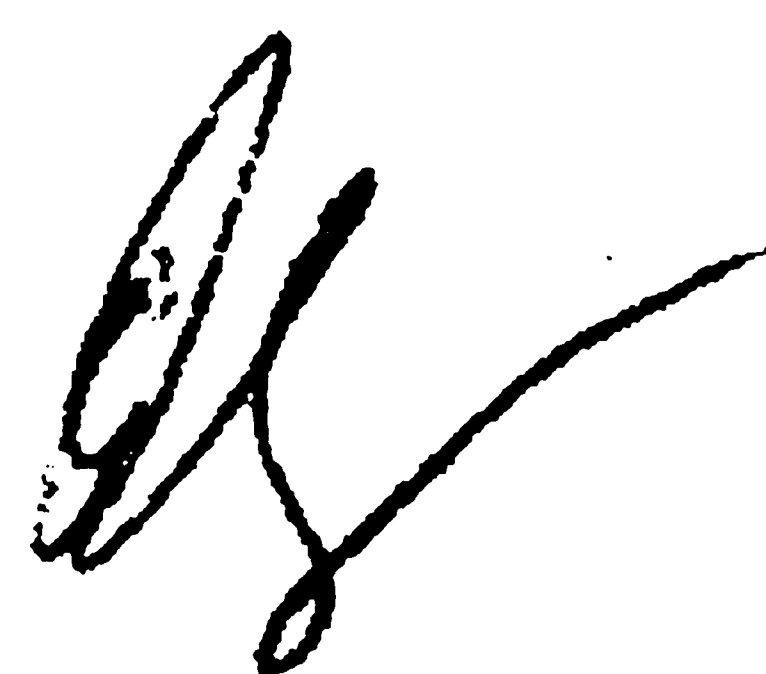
Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Олійник Віктор Васильович,
Державний вищий навчальний заклад
«Університет менеджменту освіти»
НАПН України, ректор;
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Романовський Олександр Георгійович,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
проректор з науково-педагогічної роботи;
доктор педагогічних наук, професор
Хриков Євген Миколайович,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри
державної служби та управління
навчальними й соціальними закладами.

Захист відбудеться 12 червня 2012 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.03 у ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» за адресою: 91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2, ауд. 376.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»: 91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2.

Автореферат розісланий 11 травня 2012 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Г. Сущенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Ув останні десятиліття ХХ ст. зросла роль наукових знань, професійних і особистісних якостей людини в суспільній та економічній сферах життя, що висунуло освіту в низку пріоритетних галузей людської діяльності й зумовило її розвиток у різних напрямках. Одним із механізмів реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки визначено модернізацію системи управління освітою, яка передбачає здійснення управління на засадах інноваційних стратегій відповідно до принципів сталого розвитку, створення сучасних систем освітніх проектів та моніторингу; розвиток моделі державно-громадського управління, посилення ролі та взаємодії усіх суб'єктів освітньої політики, у якій особистість, суспільство і держава стають рівноправними суб'єктами і партнерами.

Розв'язання означених завдань у системі вищої освіти передбачає врахування змін соціальних умов, у яких працюють вищі навчальні заклади. Підвищення вимог до випускників, посилення конкуренції на ринку освітніх послуг, поява нових технологій і засобів освітньої діяльності, зміни у ресурсному забезпеченні зумовлюють необхідність постійного удосконалення освітньої діяльності і розвитку освітньої системи з метою її адаптації до мінливого середовища. Основний шлях інтенсифікації процесу розвитку освітньої системи вищого навчального закладу і підвищення ефективності управління ним пов'язаний із використанням творчого потенціалу всіх суб'єктів освітнього процесу.

Особлива роль у розв'язанні цих проблем належить *перспективному управлінню* як цілеспрямовано організованій взаємодії суб'єктів освітнього процесу, спрямованій на розробку спеціально спроектованих прогностичних дій, програм, моделей розвитку навчального закладу на основі мобілізації творчого потенціалу, зусиль індивідуальних (ректор, проректори, декани, завідувачі кафедрами, організатори студентського самоврядування, інші) та групових (колективи викладачів і студентів ВНЗ загалом, факультети, кафедри, студентські групи, об'єднання тощо) суб'єктів.

Аналіз вітчизняних і зарубіжних філософських, соціологічних, управлінських джерел засвідчує ґрунтовний рівень розробки основних положень теорії і методології управління соціальними системами. Серед них праці А. Аганбегяна, Б. Андрушківа, В. Афанасьєва, А. Берга, І. Блауберга, М. Вебера, Д. Гвішіані, В. Кноррінга, М. Мескона, Ф. Тейлора, А. Файоля, М. Фоллет, Ф. Хміля, Г. Щокіна та інших.

Науково-теоретичні та організаційно-прикладні основи управління закладами освіти достатньо розроблені й висвітлені в працях вітчизняних і зарубіжних учених у таких аспектах:

– загальні теоретичні засади управління освітніми системами (В. Алфімов, Є. Березняк, В. Бондар, Ю. Васильєв, Т. Давиденко, М. Дарманський, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, Л. Калініна, Ю. Конаржевський, М. Кондаков, В. Маслов, С. Ніколаєнко, В. Олійник, О. Орлов, В. Пікельна, Т. Сорочан, М. Сунцов, Є. Хриков, П. Худоминський, Т. Шамова та інші);

– інноваційні підходи до педагогічного менеджменту (Л. Ващенко, Т. Давиденко, Л. Даниленко, В. Докучаєва, Г. Єльнікова, Г. Лазарєв, В. Лізинський, В. Луговий, О. Мармаза, В. Маслов, В. Олійник, І. Осадчий, О. Попова, М. Поташник, Н. Протасова, В. Симонов, І. Шалаєв та інші);

– гуманізація та демократизація управління (В. Андрущенко, В. Бегей, Т. Давиденко, Л. Карамушка, В. Коваленко, Н. Коломінський, Ю. Конаржевський, В. Крижко, Є. Павлютенков, С. Подмазін, Т. Рабченюк, Т. Рогова, П. Третяков, Р. Шакуров, Т. Шамова та інші);

– управління якістю освіти (В. Бондар, М. Євтух, І. Жебровський, О. Коваленко, В. Кремень, В. Луговий, С. Ніколаєнко, М. Скиба, В. Стельмашенко та інші).

Науковому осмисленню проблеми перспективного управління сприяють праці з теорії стратегічного управління (І. Ансофф, М. Армстронг, К. Боумен, Дж. М. Брайсон, В. Василенко, О. Виханський, М. Володькіна, В. Гельман, Г. Дмитренко, Б. Карлоф, В. Колпаков, Г. Мінцберг, В. Немцов, В. Огаренко, С. Салига, Дж. Стрікланд, А. Томпсон, А. Чандлер, З. Шершньова та інші), з проблем прогностики (Л. Басівський, Д. Белл, І. Бестужев-Лада, Л. Владимірова, Д. Гвішіані, Б. Гершунський, Є. Заір-Бек, В. Лисичкін, М. Скаткін та інші).

Особливості функціонування і розвитку системи вищої освіти та управління нею досліджують В. Бесчастний, Т. Боголіб, В. Вакуленко, Л. Ваховський, Р. Вернидуб, С. Домбровська, М. Дудка, М. Згуровський, В. Кремень, В. Курило, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, В. Олійник, Л. Полякова, О. Романовський, С. Савченко, С. Салига, О. Свідін та інші.

Отже, управління розглядається як фактор удосконалення освіти й одночасно важлива умова і засіб підвищення її якості. Проте тенденції розвитку сучасної освіти і теорії управління нею, аналіз управлінської практики, потреба в дослідженнях, присвячених перспективному управлінню, зокрема в системі вищої освіти, дозволили виявити *суперечності* стосовно досліджуваної проблеми:

1) на рівні *концептуалізації освітньої діяльності*:

– між усвідомленням сучасних вимог до модернізації освітнього процесу, напрямів її здійснення з урахуванням полісуб'єктних властивостей сучасного суспільства та домінування моноспрямованої парадигми теорії організації управлінської діяльності;

– між високим рівнем розробленості теорії гуманістичної педагогіки, особистісного підходу в освіті і недостатнім – концепцій бачення особистісно-орієнтованого управління у ВНЗ;

2) на рівні визначення *мети управлінської діяльності*:

– між необхідністю залучення суб'єктів освітнього процесу до управління розвитком освітньої системи ВНЗ, до визначення й реалізації його стратегії та відсутністю теоретичного обґрунтування проблеми стратегічного управління у ВНЗ в умовах полісуб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу;

– між традиційним розумінням функцій управління освітніми процесами як механізму забезпечення реалізації його складових та сучасним баченням його системи, орієнтованої на досягнення гуманістичних цілей, демократизацію суб'єктно-суб'єктних відносин, що забезпечують якість освітнього процесу;

3) на рівні *змісту, технологій управління*:

– між необхідністю забезпечення стандартизації вищої професійної освіти й розвитком альтернативних її видів, орієнтацією на потреби, інтереси особистості;

– між вимогами впровадження інноваційних наукових напрацювань у практику ВНЗ (розвиток мультикультуризму в освіті, комп'ютеризації всіх її ланок тощо) та недостатньою розробкою питань щодо місця й ролі суб'єктів освітньої системи у технологізації цих процесів;

– між гуманістичною орієнтацією розвитку процесів освіти і невідповідністю керівників підрозділів ВНЗ до здійснення міжсуб'єктної взаємодії на демократичних засадах.

Визначені суперечності, відсутність концепцій щодо місця й ролі перспективного управління, орієнтованого на максимальне використання творчого потенціалу суб'єктів у плануванні й реалізації управлінських рішень, та теоретично обґрунтованої системи перспективного управління у ВНЗ зумовили вибір теми дисертації: **«Теоретико-методичні засади перспективного управління у вищому навчальному закладі»**.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки та

педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, що виконується за проблемою «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх та вищих навчальних закладах» (державний номер реєстрації РК № 1-200199U004104).

Тему дисертації затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 5 від 25 грудня 2006 року) й узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 23.01.2007 року).

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні, розробці концептуальних засад перспективного управління у вищому навчальному закладі та виявленні впливу реалізації його системи на результативність роботи закладу освіти.

Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язання таких завдань:

- 1) схарактеризувати види управління у вищому навчальному закладі;
- 2) теоретично обґрунтувати сутність і принципи перспективного управління у вищому навчальному закладі;
- 3) розробити структуру перспективного управління у вищому навчальному закладі;
- 4) науково обґрунтувати й експериментально перевірити систему перспективного управління у вищому навчальному закладі;
- 5) здійснити моніторинг результатів упровадження та уточнити критерії ефективності розробленої системи перспективного управління у вищому навчальному закладі;
- 6) визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови ефективності перспективного управління у вищому навчальному закладі.

Об'єкт дослідження – перспективне управління у вищому навчальному закладі.

Предмет дослідження – система перспективного управління у вищому навчальному закладі.

Концепція дослідження. Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що управління у ВНЗ як багатofакторний динамічний процес, що спрямований на забезпечення позитивних змін, тобто на розвиток, удосконалення, упорядкування, регулювання, інноваційні перетворення в усіх сферах діяльності навчального закладу, вимагає оптимального функціонування системи перспективного управління, яке спирається на творчий потенціал суб'єктів освітньої діяльності,

передбачає використання як внутрішніх резервів ВНЗ, так і можливостей зовнішнього середовища, забезпечує функціонування і розвиток закладу освіти в умовах динамічних змін суспільства.

Важливим фактором успішності перспективного управління є розвиток усіх структурних складників педагогічної системи на демократичних засадах, що пов'язано з раціональною взаємодією індивідуальних і групових суб'єктів управління, спрямованою на спільну розробку й реалізацію перспективних програм розвитку навчального закладу, його структурних підрозділів, програм саморозвитку учасників освітнього процесу.

Результативність перспективного управління визначається цільовою настановою кожного керівника структурного підрозділу на співробітництво, суб'єкт-суб'єктну взаємодію з підлеглими, бажанням залучити їх до спільного розв'язання важливих завдань ВНЗ, здатністю спілкуватися з іншими суб'єктами на особистісному рівні, стимулюючи в них ініціативу, активність, самостійність, творчість.

Ключовою особливістю перспективного управління у вищому навчальному закладі є спрямованість на забезпечення полісуб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, під час якої відбувається їхній взаємний вплив один на одного, обмін духовними цінностями, створюються настанови на взаєморозуміння, співробітництво, розробляються й реалізуються стратегії спільної діяльності.

Концепція дослідження ґрунтується на фундаментальних філософських ідеях, положеннях, які знаходять виявлення в наукових підходах до розкриття сутності управлінських процесів.

Системний підхід передбачає розгляд ВНЗ як цілісної, динамічної, відкритої, цілеспрямованої соціально-педагогічної системи. Розвиток освітньої системи є можливим тільки на основі розвитку, вільної і творчої діяльності суб'єктів освітнього процесу. Результативність діяльності ВНЗ як системи забезпечується єдністю розуміння завдань усіма учасниками освітнього процесу, їхньою взаємодією на основі ідеї співробітництва. Отже, із позицій системного підходу питання перспективного управління розглядаються у зв'язку зі спільною, цілеспрямованою творчою діяльністю, що вимагає осмислення майбутнього в сучасному. Із цим пов'язане вивчення об'єкта дослідження з метою виявлення його різноманітних складників, їх системоутворювальних зв'язків: визначення мети, завдань, принципів, змісту, методів і форм здійснення. Системний підхід дозволяє забезпечувати цілісну єдність діяльності суб'єктів підсистем, спрямованої на організацію професійної діяльності викладачів і фахової підготовки студентів.

Синергетичний підхід акцентує увагу на тому, що освітній системі ВНЗ як складній системі властиві такі процеси самоорганізації, як самовизначення, творча самореалізація суб'єктів; саморегуляція; самоврядування; індивідуальна і групова рефлексія; самоосвіта і самовиховання викладачів і студентів та інше. Для ефективного управління розвитком ВНЗ необхідно розуміти, яким чином здійснюються процеси самоорганізації в педагогічній системі; якою мірою ці процеси підлягають управлінню; за допомогою яких факторів можна здійснювати зовнішнє регулювання процесів самоорганізації.

Компетентнісний підхід передбачає вивчення напрямів забезпечення компетентності суб'єктів управлінської діяльності, що включає соціальний, когнітивний, етичний, естетичний, операційно-технологічний її складники. Визначений підхід орієнтує на аналіз результатів якості діяльності суб'єктів управління і спрямовує управлінську діяльність на створення умов для розвитку професійної компетентності викладачів, становлення компетентності студентів, тобто забезпечення компетентнісно-орієнтованої роботи з педагогічними кадрами і компетентнісно-орієнтованого освітнього процесу.

Аксіологічний підхід визначає орієнтацію суб'єктів управління на обґрунтований вибір загальнолюдських, світоглядних, громадянських, інтелектуальних, моральних, духовних, професійно-педагогічних цінностей та їх зорієнтованість на особистісний рівень.

Гуманістичний підхід повинен знаходити свою реалізацію в характері, змісті, формах і методах організації освітнього процесу у ВНЗ, у якому кожен індивід розглядається як унікальна особистість, котра має невичерпні резерви особистісно-професійного зростання, наділена правом на свободу, можливість отримати в разі необхідності підтримку в розвитку її індивідуальності.

Отже, гуманістичний підхід зумовлює необхідність *особистісно-діяльнісного підходу*, який визначає пріоритетність суб'єктної позиції людини й сприяє розвитку особистості в різних видах діяльності: навчально-пізнавальній, виховній, науковій та в діяльності, пов'язаній із її самовдосконаленням, урахуванням набутого нею досвіду.

Концептуальні ідеї дослідження відбиті в гіпотезі, яка ґрунтується на припущенні про те, що перспективне управління у вищому навчальному закладі буде ефективним за умов наукового обґрунтовування його системи та розробки механізмів її успішної реалізації в таких напрямках:

а) реструктуризація управління освітньою системою, що спрямована на забезпечення оптимального співвідношення між

централізацією й децентралізацією; збільшення кількості горизонтальних зв'язків у системі управління і одночасно додержання її цілісності; підвищення рівнів повноважень рядових суб'єктів; створення умов для становлення й розвитку досвіду управлінської діяльності суб'єктів, їхньої ініціативи, відповідальності;

б) додержання принципів перспективного управління, що має забезпечувати полісуб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу, розвиток їх суб'єктності, залучення до спільної взаємопов'язаної діяльності, домінування взаємин співробітництва, максимальне використання творчого потенціалу всіх суб'єктів у процесі управління;

в) реалізація стратегії розвитку, здійснення стратегічних змін на основі полісуб'єктного переосмислення досвіду, виявлення проблемного поля вищого навчального закладу та суб'єктів освітнього процесу, самовизначення групових та індивідуальних суб'єктів у напрямках розвитку, забезпечення їх цільової єдності. Реалізація цих напрямів має забезпечити підвищення результативності роботи закладу освіти.

Методи дослідження. Для розв'язання висунутих завдань і перевірки гіпотези використано комплекс методів, адекватних природі феномена, який вивчається: *методи теоретичного аналізу* (історико-логічний, проблемно-цільовий, порівняльний, ретроспективний) для порівняння та зіставлення поглядів у філософії, соціології, психології, педагогіці на різні аспекти досліджуваної проблеми, розгляду теоретичних питань із метою вивчення поняттєво-категоріального апарату, обґрунтування сутності, принципів, системи перспективного управління, механізмів її реалізації; *емпіричні методи*: *діагностичні* (анкетування, опитування, інтерв'ю, тестування, бесіда), *прогностичні* (проектування, експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик, шкалювання, ранжування), *обсерваційні* (прямі, побічні, включені, безпосередні та опосередковані спостереження, самоспостереження, метод рейтингу, самооцінки); *педагогічний експеримент* для виявлення результативності системи перспективного управління; *праксометричні методи* – конкретний аналіз управлінської діяльності керівників ВНЗ та його структурних підрозділів; *методи математичної статистики* (статистична обробка даних, графічне відображення результатів та інші) для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Дослідження здійснювалося впродовж 2001 – 2011 років.

Експериментальною базою дослідження були: історичний, природничий факультети та факультет початкового навчання Харківського національного педагогічного університету

імені Г. С. Сковороди; психолого-педагогічний факультет та факультет технології і дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка; факультети комп'ютерних технологій в управлінні та навчанні і економічних, управлінських та освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії.

Окрема дослідницька робота (перевірка способів погодження спільної діяльності, позицій, цілей, ідей, механізмів вироблення спільних управлінських рішень суб'єктів та ін.) проводилася на базі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» та Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретико-методичних засад перспективного управління у вищому навчальному закладі.

Значення одержаних результатів для педагогічної науки зумовлюється тим, що:

– *вперше* обґрунтовано концепцію перспективного управління, його сутність, принципи, особливості; розроблено, науково обґрунтовано й експериментально перевірено систему перспективного управління у вищому навчальному закладі; схарактеризовано механізми реалізації системи перспективного управління у таких напрямках: а) реструктуризація управління освітньою системою, що спрямована на забезпечення оптимального співвідношення між централізацією й децентралізацією; збільшення кількості горизонтальних зв'язків у системі управління і одночасно додержання її цілісності; підвищення рівнів повноважень рядових суб'єктів; створення умов для становлення й розвитку досвіду управлінської діяльності суб'єктів, їхньої ініціативи, відповідальності; б) додержання принципів перспективного управління, що має забезпечувати полісуб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу, розвиток їх суб'єктності, залучення до спільної взаємопов'язаної діяльності, домінування взаємин співробітництва, максимальне використання творчого потенціалу всіх суб'єктів у процесі управління; в) реалізація стратегії розвитку, здійснення стратегічних змін на основі полісуб'єктного переосмислення досвіду, виявлення проблемного поля вищого навчального закладу та суб'єктів освітнього процесу, самовизначення групових та індивідуальних суб'єктів у напрямках розвитку, забезпечення їх цільової єдності; визначено і теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективності перспективного управління у ВНЗ (готовність працівників ВНЗ до інноваційної діяльності; становлення і розвиток професійної педагогічної компетентності суб'єктів освітньої системи; особистісна орієнтація

внутрішньовишівського управління; високий рівень розвитку трудового колективу; профілактика конфліктів у трудовому та студентському колективах);

– *дістали подальшого розвитку* основні дефініції перспективного управління (перспектива як передбачення подальшого розвитку ВНЗ, яке ґрунтується на узгоджених позиціях суб'єктів, їхніх актуальних уявленнях про майбутнє; стратегія як довгостроковий напрям розвитку ВНЗ, який визначається в процесі полісуб'єктної взаємодії індивідуальних і групових суб'єктів освітнього процесу й максимально враховує їхні позиції, можливості, проблеми, інтереси; полісуб'єктна взаємодія як процес взаємного впливу індивідуальних і групових суб'єктів один на одного, що спрямований на їхнє сумовизначення у спільній взаємопов'язаній діяльності (полілогічне обговорення проблем, погодження цілей, обмін ідеями і цінностями, взаємодопомога та ін.));

– *удосконалено* структуру управління у вищому навчальному закладі (доповнення лінійно-функціональної структури дивізійно-матричною структурою); критерії й показники ефективності управління у вищому навчальному закладі (доповнення критеріїв показниками розвинутості суб'єктності учасників освітнього процесу, залучення суб'єктів до спільної взаємопов'язаної діяльності, наявності перспективних планів і програм розвитку групових та саморозвитку індивідуальних суб'єктів та ін.).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в трансформуванні його теоретичних положень і висновків на практичні та науково-методичні рекомендації щодо управління у вищих навчальних закладах, що, зокрема, знайшло відображення у монографіях «Перспективне управління у вищому навчальному закладі», «Наукові основи управління в системі освіти», у наукових статтях «Перспективне управління соціальними системами й методи його реалізації», «Методи перспективного управління в педагогічній системі вищого закладу освіти», «Засоби модернізації вищої педагогічної освіти».

Положення і висновки, розроблені механізми реалізації системи перспективного управління у ВНЗ можуть бути теоретичною базою для обґрунтування процесу реформування освіти, демократизації відносин, використання творчого потенціалу людей.

Матеріали дисертації можуть бути використані в практиці керівників ВНЗ та його структурних підрозділів. Використання обґрунтованої й експериментально перевіреної системи перспективного управління у ВНЗ спрямовує діяльність керівників на забезпечення розвитку учасників освітнього процесу і закладу освіти загалом, що

дозволяє підвищити ефективність його роботи. Механізми узгодження цілей, завдань, ідей суб'єктів управління можна використовувати у процесі організації будь-якої спільної діяльності. Вони можуть бути орієнтовною основою для узгодження позицій, вироблення спільних управлінських рішень, запобігання конфліктів.

Результати дослідження можуть бути використані науково-педагогічними працівниками, органами управління освітою, в процесі підвищення кваліфікації керівників, в практиці післядипломної педагогічної освіти для розв'язання завдань теоретичної розробки і практичної реалізації ідей гуманізації, особистісної орієнтації стратегічного управління, а також під час викладання наукових основ управління закладами освіти у вищих навчальних закладах, при написанні курсових і дипломних робіт, веденні спецкурсів і спецсемініарів.

Результати дослідження впроваджено в практику управління у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди (довідка № 01-329 від 16.05.2011 р.), Українській інженерно-педагогічній академії (довідка № 103-01/06 від 16.05.2011 р.), Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» (довідка № 66-08-324/13 від 10.01.2012 р.), Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (довідка № 769/01 від 17.05.2011 р.), Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (довідка № 2238/01-30/19 від 27.04.2011 р.).

Особистий внесок дисертанта в науково-методичні матеріали, написані у співавторстві, полягає в теоретичному обґрунтуванні проблеми, науковій обробці отриманих результатів, розробці методичних рекомендацій.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на науково-практичних та теоретико-методологічній конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Вимірювання навчальних досягнень школярів і студентів: гуманістичні, методологічні, методичні, технологічні аспекти» (Харків, 2003), «Стратегія управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства» (Київ – Чернігів – Ніжин, 2005), «Новые информационные технологии в образовании» (Єкатеринбург, 2007), «Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації» (Харків, 2007), «Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій» (Суми, 2008), «Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність» (Харків, 2008), «Supporting Independent Thinking Through Mathematical Education»

(Варшава, 2008), «Актуальные проблемы современного образования: опыт и инновации» (Ульянівськ, 2009), «Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства» (Харків, 2009); *всеукраїнських* – «Концептуальні засади модернізації системи освіти в Україні» (Харків, 2002), «Управління в освіті» (Львів, 2003) та *регіональних* – «Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття» (Харків, 2003), «Науково-практична конференція молодих вчених» (Харків, 2003), «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 2003, 2006, 2009), «Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) в контексті Болонського процесу» (Харків, 2005), «Методологічні питання наукового дослідження в педагогіці та соціальній педагогіці» (Харків, 2007), «Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика» (Харків, 2010).

Основні результати і висновки виконаної роботи обговорювались і дістали позитивну оцінку на засіданнях ученої ради, кафедр загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, теорії та методики професійної освіти, звітних науково-практичних конференціях молодих учених та професорсько-викладацького складу Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Кандидатська дисертація на тему: «Лексична кваліметрія дидактичних засобів на прикладі підручників англійської мови» була захищена в 1999 році. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 61 науковій праці, з них 43 – одноосібні наукові та науково-методичні праці, у тому числі: 33 наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації (27 одноосібних), 19 праць апробаційного характеру (11 одноосібних), 9 праць, які додатково відображають наукові результати дисертації (5 одноосібних).

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг тексту становить 528 сторінок (основного тексту – 382 сторінки). Список використаних джерел включає 546 найменувань. Робота містить 8 таблиць, 8 рисунків, 10 додатків (на 82 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено проблему, об'єкт, предмет, мету, викладено провідні положення концепції дослідження, його завдання, розкрито наукову

новизну і практичне значення дослідження, подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **«Управління вищим навчальним закладом як педагогічна проблема»** – на основі аналізу науково-педагогічної літератури, архівних джерел розкрито витoki теорії та практики управління вищими навчальними закладами в історії вітчизняної освіти; схарактеризовано види управління.

Аналіз історико-педагогічної літератури, архівних джерел свідчить, що перші спроби створити в Російській імперії систему державного управління, до складу якої уходили б органи управління освітою, було зроблено ще на початку XVIII століття Лейбніцем. Учений розробив докладний план створення в країні злагодженої системи управління, пропонував заснувати колегію народної освіти, вчену колегію як самостійні органи вищої адміністрації. Встановлено, що запропоновані Лейбніцем на розгляд Петра I проекти не були прийняті.

У дослідженні встановлено, що в історії освіти Росії загалом і України, що входила на той момент до її складу, ключовим є XIX століття. Саме в цей період, як зазначають дослідники (К. Танклер, Є. Князєв, Г. Щетиніна, Р. Еймонтова та інші), закладалися основи вищої школи, відбувався її розвиток. Під час таких змін найважливіше значення мали питання побудови в країні дієвої системи управління освітою. Прийняті «Статути», «Інструкції», «Розпорядження», «Правила» в досліджуваній період визначали чітку «вертикаль» вітчизняної системи управління вищою школою: міністр освіти, попечитель, ректор, Рада університету, факультетські збори. Повноваження вищезазначених структурних одиниць змінювалися залежно від політичної ситуації в країні, від урядової політики в галузі освіти, яка чутливо реагувала на її зміну: від розширення прав внутрішнього управління і самоврядування, наданих ученим колегіям університетів (статути 1804 р. і 1863 р.) до повного підпорядкування вищої школи владі адміністрації в особі міністра освіти, попечителя навчального округу, ректора та інспекторів (статути 1835 р. і 1884 р.).

Вивчення історичного розвитку теорії та практики управління в навчальних закладах дозволяє використовувати позитивний досвід у сучасних умовах і відмовлятися від тих ідей, які у теперішній час не забезпечують ефективність освітньої діяльності вищих навчальних закладів.

Аналіз сучасних праць із теорії управління, соціального управління, менеджменту, теорії управління освітою дозволив встановити, що в теорії і практиці управління обґрунтовуються й реалізуються види управління,

які є різними і за походженням, яке зумовило їхнє виникнення й оформлення, і за потребами управлінської практики, і за масштабами, і за характером розв'язуваних з їх допомогою проблем (стратегічне, програмно-цільове, індикативне, функціональне, рефлексивне, адаптивне, особистісно-відповідне управління та ін.).

Порівняльний аналіз видів управління на основі різних підходів до тлумачення сутності управління і відповідно різних парадигм управлінської діяльності дав підстави розглядати різні види управління в межах суб'єкт-об'єктної, суб'єкт-суб'єктної і полісуб'єктної парадигм управління.

Доведено, що можливість реалізації стратегії суспільства з певної однієї соціальної позиції є на сьогодні сумнівною і не обґрунтованою. Тому удосконалення стратегічного управління, яке за умов динамічних змін і трансформації сучасного суспільства вважається найбільш ефективним видом управління, повинно передбачати розробку ідей проектування і реалізації соціальних *взаємодій* між різними суб'єктами. Встановлено, що стратегічне управління, визначення стратегії організації на сучасному етапі розвитку суспільства повинно забезпечувати максимальне урахування позицій, настанов, рівнів потреб і характер інтересів суб'єктів, які беруть участь у взаємодії.

Аналіз видів управління, які відбивають широкий спектр його теорій (стратегічного, програмно-цільового, функціонального, рефлексивного, адаптивного та ін.), дозволив виявити в дослідженні такі *тенденції* сучасного розвитку теорії і практики управління: з одного боку, посилюється увага науковців і практиків до різноманітних форм демократизації, участі рядових працівників у здійсненні управлінських функцій; розвиток управління в освіті все більше орієнтується на суспільні потреби, на окрему особистість. З іншого боку, посилюється вплив технічного прогресу на досягнення цілей організації, які спрямовані на перемогу в конкурентній боротьбі, тобто акцентується увага на матеріальній базі функціонування сучасних організацій. Встановлено, що за таких умов особливої актуальності в теорії і практиці управління набуває гнучке поєднання методів ринкового регулювання з державним регулюванням і розвитком самоуправління на всіх рівнях управління.

У другому розділі – «Перспективне управління як стратегія сучасного менеджменту у вищій школі» – обґрунтовано сутність, принципи, систему перспективного управління у вищому навчальному закладі; розроблено його структуру.

Доведено необхідність виокремлення в теорії стратегічного управління аспекту, який акцентує увагу на *соціальній взаємодії*,

тлумаченні суспільства як *полісуб'єктного* утворення, оскільки в сучасній філософії поняття «стратегія» визначається як форма організації взаємодії людей, яка максимально враховує можливості, перспективи, засоби діяльності суб'єктів, проблеми, труднощі, конфлікти, що перешкоджають здійсненню взаємодій. Стратегія реалізується як вибудовування спільного соціального простору, який визначає у подальшому порядок майбутніх соціальних взаємодій.

У дослідженні з'ясовано, що оптимальне управління в освіті безпосередньо пов'язане з проблемами прогнозування й визначення перспектив розвитку закладів освіти, зокрема вищих навчальних закладів. Отже, наукове передбачення є необхідною ланкою оптимального управління педагогічною системою.

Аналіз наукової літератури з філософії, соціології, психології, педагогіки, менеджменту виявив, що сутність понять «перспективізм», «перспектива» пов'язана з особистим способом світосприйняття, зумовленістю пізнання позицією суб'єкта, перспективою його бачення світу, уявленням людини про власне майбутнє.

Виявлення сутності стратегічного управління, аналіз визначення понять «перспективізм», «перспектива» у філософії, соціології, психології, педагогіці дають підстави розглядати *перспективне управління як підвид стратегічного управління*, який реалізується в умовах полісуб'єктної взаємодії і спирається на теоретико-методичні засади прогнозування.

Перспективне управління педагогічною системою – це цілеспрямований процес забезпечення її функціонування й розвитку в умовах швидкозмінного середовища шляхом пошуку оптимальних і суб'єктно-прийнятних стратегій і механізмів їх виконання, узгодженої реалізації зовнішніх і внутрішніх ресурсів, що забезпечують динамізм, адаптованість і конкурентоспроможність розвитку.

Метою перспективного управління є визначення стратегій, прогнозів, довгострокових цілей, шляхів їх реалізації та мобілізація колективу на їх досягнення для забезпечення ефективності освітнього процесу. Реалізація цієї мети передбачає: 1) визначення й ранжування довгострокових цілей управлінського і педагогічного процесів, які відповідають інтересам закладу освіти загалом та інтересам учасників освітнього процесу; 2) визначення місії навчального закладу, обрання стратегії та її адаптацію до зовнішнього середовища, до потреб учасників освітнього процесу; 3) оцінювання та критичний аналіз можливих шляхів досягнення поставлених цілей із урахуванням внутрішніх і зовнішніх ресурсів, особливості функціонування закладу освіти в даний період; 4) розробку системи планів, проектів і програм розвитку як інструментів

реалізації стратегічних орієнтирів на поліпшення діяльності закладу; 5) вибір і поступове здійснення суб'єктами управління управлінських рішень, які забезпечують ефективну адаптацію процесів управління, навчання, виховання і розвитку студентської молоді, професійного й особистісного зростання кадрів, а також їх готовність до несподіваних змін; 6) координацію діяльності та зусиль колективу на основі полісуб'єктної взаємодії; 7) забезпечення розвитку як суб'єктів освітнього процесу, так і педагогічної системи загалом; 8) підтримання постійних зв'язків закладу освіти із зовнішнім соціальним середовищем, урахування факторів його впливу.

Встановлено, що перспективне управління у вищому навчальному закладі ґрунтується на таких основних *положеннях*: головна цінність закладу – кваліфікований персонал, який об'єднаний єдиною метою та докладає максимум зусиль для її досягнення; викладачі, співробітники розглядаються як надбання закладу освіти; здійснюється перехід від управління за типом «персонал – витрати» до управління за типом «персонал – ресурс» або «персонал – стратегії», коли інвестиції в людину й кадрову політику розглядаються як довгостроковий фактор конкурентоспроможності навчального закладу; досягнення поставленої мети здійснюється відповідно до сформульованої або обраної місії закладу освіти на основі максимально можливої реалізації потенційних здібностей викладачів і співробітників, тобто забезпечується сполучення стратегії, цілей ВНЗ із людськими ресурсами, кваліфікацією і потенціалом співробітників; реалізуються індивідуальний і особистісний підходи до кожного співробітника в межах поєднання інтересів навчального закладу і працівника тощо.

Важливою особливістю становлення й розвитку перспективного управління у ВНЗ в дослідженні визначено *спільний взаємопов'язаний* характер діяльності суб'єктів освітнього процесу (В. Коваленко). У цьому разі перспективне управління характеризується: спільним регулюванням діяльності й наявністю в суб'єктів спільної мети або цілей, які частково збігаються; часопросторовим співіснуванням суб'єктів (у період погодження цілей, позицій, вибору стратегії, обговорення шляхів її виконання та ін.), тобто наявністю постійного ділового спілкування, комунікації між суб'єктами. Як основні способи *погодження спільної діяльності суб'єктів* у дослідженні розглядалися: делегування функцій управління спільною діяльністю одному із суб'єктів; диверсифікація; доповнення; агрегація ідей і дій; ієрархізація.

Доведено, що перспективне управління в умовах *полісуб'єктної взаємодії* передбачає розвиток суб'єктності учасників освітнього процесу,

оволодіння кожним уміннями й навичками управлінської діяльності, управлінською культурою.

У дослідженні обґрунтовано здійснення перспективного управління у ВНЗ на рівні індивідуальних і групових суб'єктів освітнього процесу. Під індивідуальними суб'єктами розуміли ректора і проректорів, деканів факультетів, директорів інститутів, завідувачів кафедр, начальників відділів, керівників та працівників різних служб ВНЗ, викладачів, студентів. До групових суб'єктів віднесено наглядову раду, конференцію трудового колективу, виконавчу раду, вчену раду, раду із забезпечення розвитку університету, органи студентського самоврядування, факультет, кафедру, відділ ВНЗ, а також постійні первинні та тимчасові колективи, студентські групи. Перспективне управління у ВНЗ передбачає змістовну, творчу взаємодію суб'єктів різного рівня і типу.

Наступною важливою особливістю перспективного управління є його *децентралізація*, яка забезпечує максимальну свободу суб'єктам управління в розв'язанні освітніх завдань в умовах суб'єкт-суб'єктної управлінської взаємодії.

У дослідженні спиралися на визначення суб'єкт-суб'єктної управлінської взаємодії як процесу міжособистісних контактів керівника й підлеглих, у ході якого здійснюється їх взаємний вплив один на одного, зміна станів, обмін діями, духовними цінностями, інформацією, створюються умови для взаєморозуміння, виробляється стратегія спільної взаємопов'язаної діяльності. Основними *ознаками* суб'єкт-суб'єктної управлінської взаємодії є: діалогічність управлінського спілкування; ініціювання змін в особистості підлеглого, його саморозвитку; співробітництво керівника і підлеглих; використання суб'єктного досвіду підлеглого як джерела його розвитку; долучення керівника до цінностей, потреб, проблем кожного підлеглого; зумовленість взаємодії керівника і підлеглих не визначеними попередньо ззовні жорсткими цілями, а на основі адаптування до особистісних особливостей підлеглих; вибудовування змісту взаємодії на емоційно-психологічній, емпатійній основі, котра переважає над раціональністю; соціально-психологічна інтеграція суб'єктів.

У дослідженні було обґрунтовано такі *принципи* перспективного управління у ВНЗ: полісуб'єктної спрямованості процесу управління; розвитку суб'єктності; цілісного бачення об'єктів прогнозування та комплексного підходу до перспективного дослідження компонентів педагогічної системи; програмно-цільового підходу в управлінні; неперервності і варіативності прогнозування; ресурсного підходу в управлінні. Реалізація цих принципів забезпечує ефективність

перспективного управління. Водночас, високі результати в управлінні не досягаються автоматичним дотриманням визначених принципів. Їх практична реалізація зумовлена особистісними якостями керівника, його досвідом, майстерністю, спеціальними знаннями; сформованістю стратегічного мислення як у керівників, так і в персоналу; рівнем розвитку полісуб'єктності учасників освітнього процесу; відповідністю організації управлінської діяльності таким *вимогам*: забезпечення гармонізації індивідуальних, групових і загальновишівських інтересів, взаємодії суб'єктів управління на засадах толерантності; забезпечення доступу до інформаційних ресурсів; створення умов для творчої самореалізації суб'єктів освітнього процесу у ВНЗ; розробка механізмів погодження їхніх дій, ідей.

На основі теоретичних положень щодо сутності, принципів перспективного управління було обґрунтовано систему перспективного управління у вищому навчальному закладі, що представлена на рис. на стор. 18.

Доведено, що система перспективного управління становить динамічну сукупність п'яти взаємопов'язаних етапів: 1) проблемно-орієнтований аналіз зовнішнього і внутрішнього середовищ ВНЗ, полісуб'єктне переосмислення досвіду; 2) визначення місії, полісуб'єктне цілеосмислення діяльності навчального закладу, самовизначення суб'єктів у напрямках розвитку; 3) визначення варіантів стратегії закладу освіти, вибір стратегічних альтернатив та розробка програми дій щодо реалізації обраної стратегії; 4) виконання стратегії та здійснення стратегічних змін у внутрішньому середовищі ВНЗ на основі реалізації полісуб'єктних ідей; 5) контроль реалізації стратегії та коригування діяльності. Ці етапи логічно витікають один із одного. Водночас існує усталений зворотний зв'язок і, відповідно, зворотний вплив кожного етапу на інші та на всю сукупність загалом. Недооцінка або пропуск одного з етапів системи перспективного управління спричиняє деформацію всього процесу управління і зниження його результативності.

У дослідженні схарактеризовано *етапи* системи перспективного управління. Проблемно-орієнтований аналіз зовнішнього і внутрішнього середовищ вищого навчального закладу, полісуб'єктне переосмислення досвіду визначаються вихідним етапом, оскільки він забезпечує створення інформаційної основи перспективного управління. Основними цільовими настановами цього етапу також є: проблемно-орієнтований аналіз педагогічної системи ВНЗ та виявлення проблемного поля і перспектив розвитку закладу; виявлення ступеня готовності педагогічної

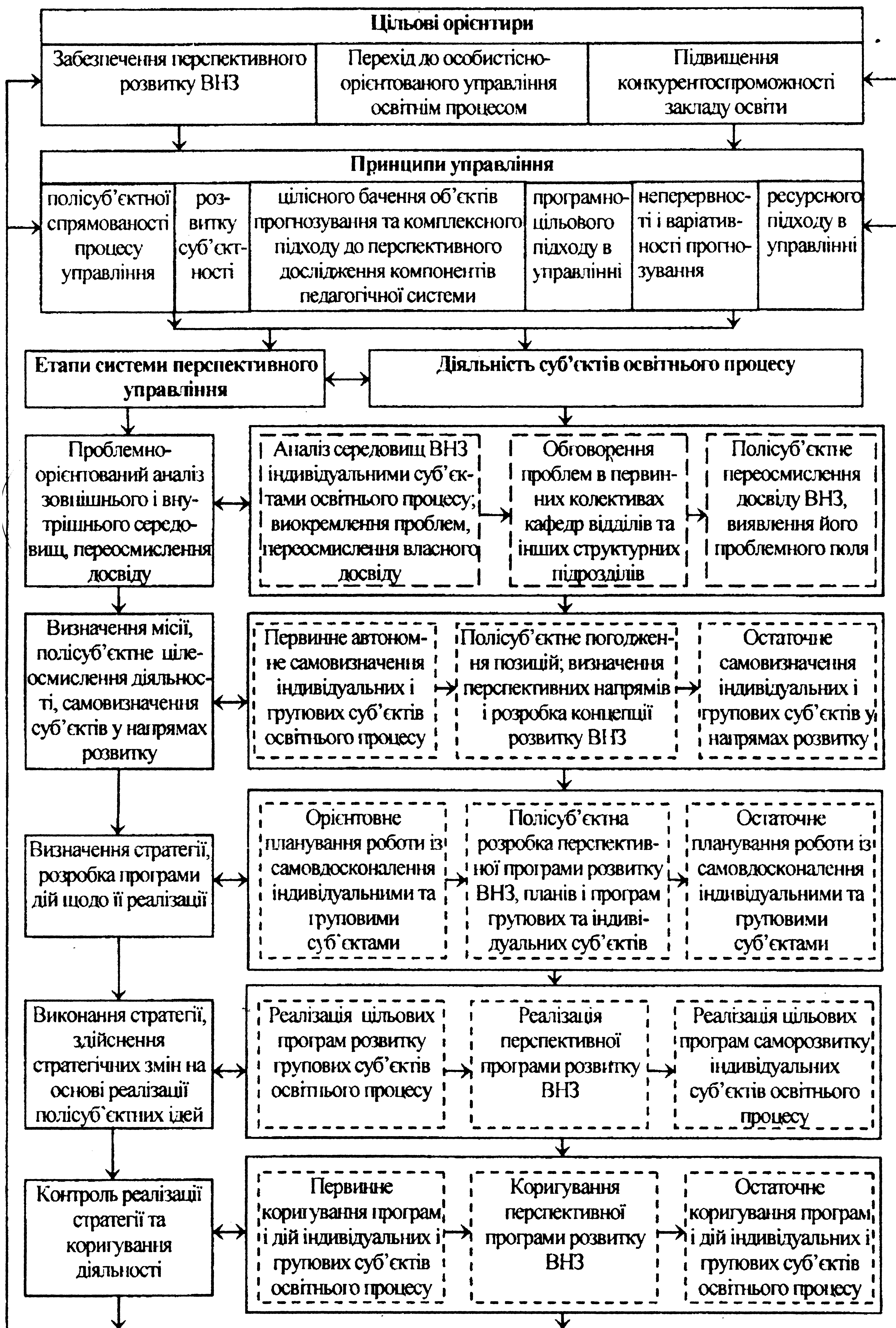

Рис. Система перспективного управління у вищому навчальному закладі.

системи до реалізації перспективного управління.

Другий етап системи перспективного управління – визначення місії, полісуб'єктне цілеосмислення діяльності ВНЗ, самовизначення суб'єктів, складається із трьох підетапів: 1) визначення місії навчального закладу; 2) визначення довгострокових цілей; 3) визначення середньострокових і короткострокових цілей закладу. Цільовими настановами цього етапу системи перспективного управління є: визначення стратегічних напрямів розвитку освітньої системи ВНЗ, його структурних підрозділів, індивідуальних суб'єктів освітнього процесу; формування перспективної моделі майбутнього стану педагогічної системи; забезпечення цільової єдності суб'єктів освітнього процесу; декомпозиція загальних цілей відповідно до особливостей суб'єктів освітнього процесу, їх можливостей. Перспективне управління передбачає децентралізацію процесу встановлення цілей.

Третій етап системи перспективного управління – визначення варіантів стратегії навчального закладу, вибір стратегічних альтернатив та розробка програми дій щодо реалізації обраної стратегії, є стрижнем перспективного управління. Цільовими настановами третього етапу системи перспективного управління ВНЗ є: ранжування цілей розвитку педагогічної системи за критерієм перспективності і визначення оптимальної послідовності їх досягнення; розробка стратегії та її оцінювання; осмислення й визначення методів і засобів досягнення цілей та виконання стратегії; забезпечення оптимального розподілу ресурсів педагогічної системи для розв'язання завдань її розвитку; розробка на цій основі комплексних цільових програм розвитку закладу освіти, програм розвитку структурних підрозділів ВНЗ, планів роботи із самовдосконалення учасників освітнього процесу; створення умов для усвідомлення суб'єктами освітнього процесу своїх можливостей в реалізації стратегії закладу освіти і для їх включення в інноваційно-творчу діяльність у цьому напрямі.

Четвертий етап системи перспективного управління забезпечує виконання стратегії і внесення змін в елементи внутрішнього середовища ВНЗ на основі реалізації полісуб'єктних ідей, передбачає спільну діяльність суб'єктів освітнього процесу спрямовану на формування функціональних структур, які включають цілісні сукупності людських ресурсів, фінансових, матеріально-технічних й освітніх засобів, часових і просторових умов, що забезпечують можливість своєчасного і якісного розв'язання конкретних завдань, які визначені у цільових програмах розвитку ВНЗ та виконання його стратегії. Цільовими настановами цього етапу системи перспективного управління є: здійснення стратегічних змін

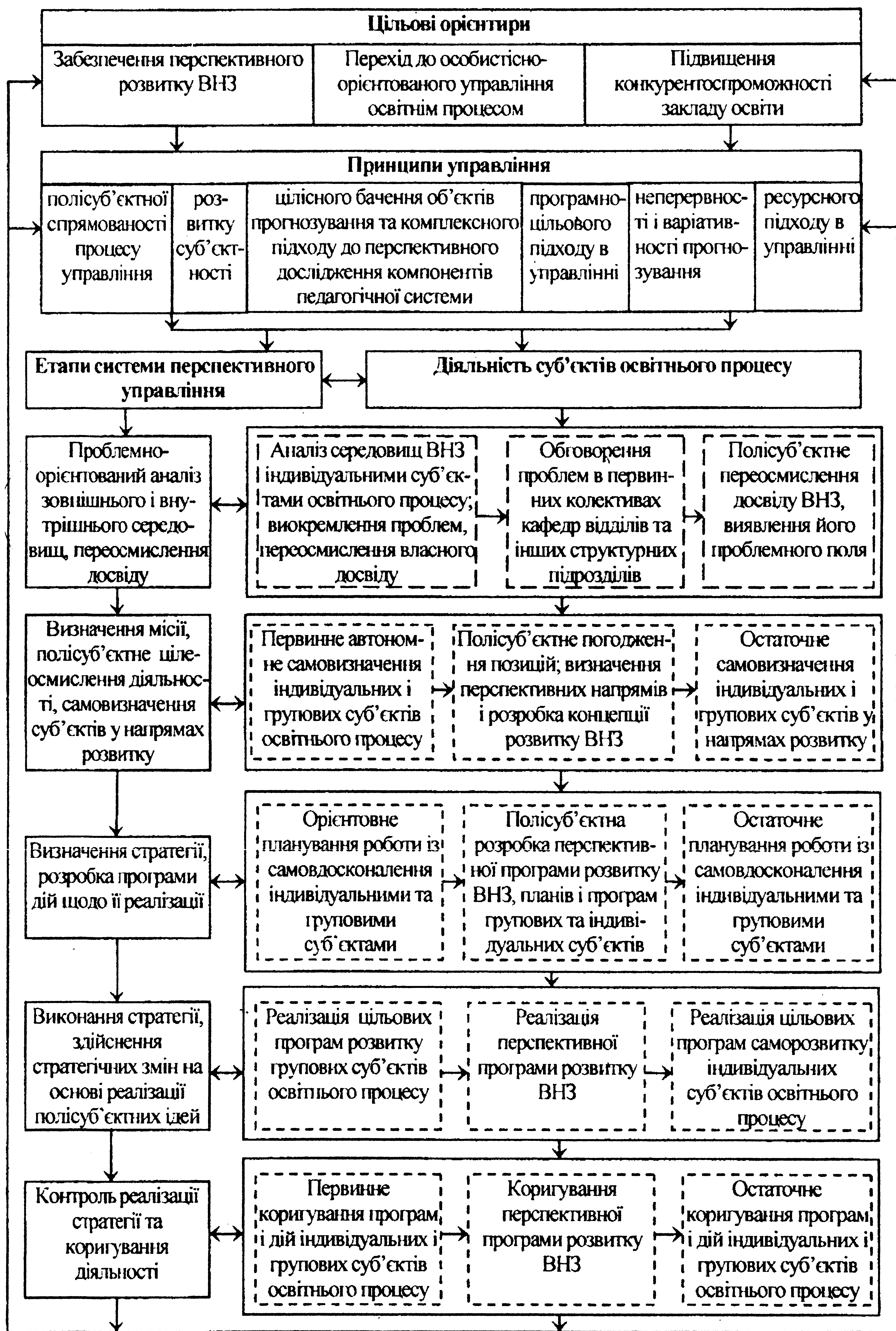

Рис. Система перспективного управління у вищому навчальному закладі.

системи до реалізації перспективного управління.

Другий етап системи перспективного управління – визначення місії, полісуб'єктне цілеосмислення діяльності ВНЗ, самовизначення суб'єктів, складається із трьох підетапів: 1) визначення місії навчального закладу; 2) визначення довгострокових цілей; 3) визначення середньострокових і короткострокових цілей закладу. Цільовими настановами цього етапу системи перспективного управління є: визначення стратегічних напрямів розвитку освітньої системи ВНЗ, його структурних підрозділів, індивідуальних суб'єктів освітнього процесу; формування перспективної моделі майбутнього стану педагогічної системи; забезпечення цільової єдності суб'єктів освітнього процесу; декомпозиція загальних цілей відповідно до особливостей суб'єктів освітнього процесу, їх можливостей. Перспективне управління передбачає децентралізацію процесу встановлення цілей.

Третій етап системи перспективного управління – визначення варіантів стратегії навчального закладу, вибір стратегічних альтернатив та розробка програми дій щодо реалізації обраної стратегії, є стрижнем перспективного управління. Цільовими настановами третього етапу системи перспективного управління ВНЗ є: ранжування цілей розвитку педагогічної системи за критерієм перспективності і визначення оптимальної послідовності їх досягнення; розробка стратегії та її оцінювання; осмислення й визначення методів і засобів досягнення цілей та виконання стратегії; забезпечення оптимального розподілу ресурсів педагогічної системи для розв'язання завдань її розвитку; розробка на цій основі комплексних цільових програм розвитку закладу освіти, програм розвитку структурних підрозділів ВНЗ, планів роботи із самовдосконалення учасників освітнього процесу; створення умов для усвідомлення суб'єктами освітнього процесу своїх можливостей в реалізації стратегії закладу освіти і для їх включення в інноваційно-творчу діяльність у цьому напрямі.

Четвертий етап системи перспективного управління забезпечує виконання стратегії і внесення змін в елементи внутрішнього середовища ВНЗ на основі реалізації полісуб'єктних ідей, передбачає спільну діяльність суб'єктів освітнього процесу спрямовану на формування функціональних структур, які включають цілісні сукупності людських ресурсів, фінансових, матеріально-технічних й освітніх засобів, часових і просторових умов, що забезпечують можливість своєчасного і якісного розв'язання конкретних завдань, які визначені у цільових програмах розвитку ВНЗ та виконання його стратегії. Цільовими настановами цього етапу системи перспективного управління є: здійснення стратегічних змін

у ВНЗ; забезпечення своєчасної і якісної реалізації цільових програм на основі мобілізації творчого потенціалу кадрів і матеріально-технічних ресурсів; накопичення і розвиток досвіду спільного розв'язання завдань, що пов'язані з розвитком освітньої системи ВНЗ і формування на цій основі організованості індивідуальних, групових суб'єктів; забезпечення цілісності функціонування і розвитку системи і її компонентів. Серцевиною виконання стратегії ВНЗ є здійснення *змін* у двох основних напрямках: формування організаційної культури і коригування структури управління.

Цільовими настановами п'ятого етапу системи перспективного управління – контролю виконання стратегії та коригування діяльності – є: забезпечення сталого зворотного зв'язку між перебігом процесу досягнення цілей і самими цілями навчального закладу; контроль виконання цільової програми розвитку ВНЗ, програм діяльності його структурних підрозділів, планів і програм індивідуальних суб'єктів освітнього процесу; оцінювання ефективності нововведень; моніторинг успішності управлінської діяльності; виявлення типових недоліків у діяльності учасників освітнього процесу, структурних підрозділів ВНЗ; розробка програми дій щодо коригування освітньої діяльності, пошук шляхів усунення виявлених недоліків; визначення ступеня відповідності запланованих дій суб'єктів освітнього процесу і прогнозованих результатів реально здійснюваним діям і отриманим результатам.

Встановлено, що характерними особливостями системи перспективного управління у ВНЗ є: цілісність – усі елементи (етапи) системи сприяють досягненню загальних цілей, що постають перед ВНЗ упродовж довгострокового періоду; адаптивність – перспективне управління забезпечує реакцію навчального закладу на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищах; наявність особливої сукупності методів полісуб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, що застосовуються в процесі розробки та реалізації стратегії; наявність стратегічної інформації, що використовується в процесі обґрунтування та прийняття суб'єктами управління стратегічних рішень; базування на стратегічних рішеннях, що ухвалюються з метою збереження та посилення конкурентних переваг ВНЗ, та інші.

У виконаному дослідженні науково обґрунтовано структуру управління у вищому навчальному закладі, визначено й схарактеризовано напрями роботи основних структурних підрозділів університету на рівнях групових і індивідуальних суб'єктів управління. Визначено *особливості* структури перспективного управління у вищому навчальному закладі: поєднання двох структур управління – лінійно-функціональної (для

забезпечення функціонування закладу) і дивізійно-матричної (для забезпечення розвитку освітньої системи, реалізації обраної стратегії) за умов домінування останньої; взаємодія суб'єктів управління, погодження управлінських функцій на всіх рівнях управління; створення в усіх структурних підрозділах університету тимчасових дослідницьких груп для реалізації конкретних перспективних програмно-цільових проектів; інтеграція управлінських дій різних суб'єктів управління на основі спільної взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітньої системи; домінування в управлінській взаємодії делегування повноважень від центру до структурних підрозділів університету, що підвищує ініціативність, самостійність і відповідальність рядових суб'єктів освітньої системи, зокрема у визначенні перспектив її розвитку.

У третьому розділі – «Експериментальна перевірка системи перспективного управління у вищому навчальному закладі» – розкрито питання підготовки і проведення експерименту, описано процес реалізації системи перспективного управління у вищому навчальному закладі.

Під час проведення педагогічного експерименту здійснювалася перевірка ефективності впровадження обґрунтованої системи перспективного управління в практику роботи вищих навчальних закладів.

Зважаючи на те, що основним структурним підрозділом вищого навчального закладу є факультет, експериментальна перевірка обґрунтованої системи здійснювалася на семи факультетах трьох вищих навчальних закладів. У процесі визначення складу вибірки було враховано різний термін функціонування факультетів (від 7 до 53 років); стаж роботи професорсько-викладацького складу (від 2 до 52 років); стаж управлінської діяльності керівників факультетів (від 1 до 17 років); різний рівень науково-педагогічної кваліфікації викладачів та керівників. Загальна кількість науково-педагогічних працівників експериментальних факультетів становила 521 особу, студентів – 3406 осіб.

У процесі експерименту здійснювалося спостереження впливу системи перспективного управління на зміни показників ефективності управління у вищих навчальних закладах у межах експериментальних груп (факультети Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди: історичний – E_1 , природничий – E_2 , початкового навчання – E_3 ; факультети Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: психолого-педагогічний – E_4 , технології і дизайну – E_5 ; факультети Української інженерно-педагогічної

академії: комп'ютерних технологій в управлінні та навчанні – E₆, економічних, управлінських та освітніх технологій – E₇).

Упровадження розробленої системи перспективного управління в практику управління на експериментальних факультетах здійснювалося упродовж 2006-2007 – 2010-2011 навчальних років. Для виявлення умов упровадження системи перспективного управління у вищому навчальному закладі було проведено опитування, у якому взяли участь 516 викладачів, 27 завідувачів кафедр, 58 деканів факультетів та їх заступників. Респондентам було запропоновано назвати чинники, що впливають на успішність упровадження у вищих навчальних закладах особистісно-орієнтованих видів управління, спрямованих на визначення й реалізацію стратегії розвитку закладу. Аналіз результатів опитування дав підстави для висновку: успішність упровадження обґрунтованої системи перспективного управління у вищих навчальних закладах визначається спрямованістю особистісно-професійної позиції керівників закладу та його структурних підрозділів на забезпечення розвитку як кожного учасника освітнього процесу, так і педагогічної системи загалом. Основними показниками прояву особистісно-професійної позиції керівника у цьому разі було визначено гуманістичну спрямованість управлінської діяльності; розвинутість стратегічного мислення; готовність до управління інноваційною діяльністю.

За визначеними показниками у дослідженні виділено узагальнені ступені прояву особистісно-професійної позиції керівника, для виявлення яких було застосовано комплекс методів: бесіди, дискусії з деканами факультетів та їх заступниками, завідувачами кафедр, спостереження за перебігом освітнього процесу, вивчення документації деканатів факультетів і кафедр, діагностичні процедури.

Узагальнений аналіз показників особистісно-професійної позиції керівників експериментальних факультетів виявив різний ступінь їх прояву, що зумовило розробку й застосування під час організації і проведення експерименту спеціального механізму упровадження системи перспективного управління, який включав: інформаційно-методичну підготовку керівників та забезпечення методичного супроводу їхньої діяльності.

Зважаючи на те, що в процесі дослідження було виявлено недостатню поінформованість керівників експериментальних факультетів із питань особистісно-орієнтованого управління, теоретичних основ педагогічної інноватики, особливостей стратегічного мислення управлінця, а також враховуючи те, що перспективне управління є новим підвидом управління, під час експерименту було здійснено інформаційну

підготовку всіх деканів експериментальних факультетів та їх заступників. Для забезпечення методичної підготовки за результатами проведеного дослідження створювалися тимчасові групи для опанування керівниками методик з окремих питань. Методичний супровід, поточне консультування керівників експериментальних факультетів здійснювалися впродовж усього терміну впровадження системи перспективного управління. Кожному керівникові надавалося право самостійно визначати зміст та обсяг спеціальної методичної підготовки та поточного консультування.

Упровадження системи перспективного управління передбачало послідовну реалізацію обґрунтованих у дослідженні її етапів, на кожному з яких визначалися й реалізовувалися *методи управління групових та індивідуальних суб'єктів*, що є способами спільної взаємопов'язаної діяльності суб'єктів управління, спрямованої на досягнення цілей, реалізацію стратегій функціонування і розвитку вищого навчального закладу, його структурних підрозділів.

Схарактеризовано такі методи управління індивідуальних і групових суб'єктів (*деканат, вчена рада, рада з забезпечення розвитку факультету та ін.*), як: проведення «круглих столів», виступи в засобах масової інформації з проблем розвитку факультетів, ВНЗ; аналіз проблемного поля факультетів, закладу освіти, думок про якість підготовки фахівців; організація конкурсів інноваційних проектів; створення тимчасових науково-дослідних колективів; стимулювання творчих пошуків факультетів, кафедр, творчих колективів; ініціювання підготовки, проведення та забезпечення участі у конкурсах грантів, програм наукової співпраці на міжуніверситетському, всеукраїнському, міжнародному рівнях; укладання договорів щодо прикладних наукових досліджень; забезпечення можливості апробації результатів наукових досліджень; організація і проведення виставок, оглядів, презентацій інноваційної діяльності структурних підрозділів; організація спільної діяльності педагогів різних кафедр з проведення професійних конкурсів, конкурсів педагогічної майстерності; організація моніторингу реалізації перспективних програм розвитку групових та індивідуальних суб'єктів освітнього процесу та ін.

Методами роботи *кафедр, тимчасових творчих колективів, викладачів, студентів* під час реалізації системи перспективного управління були: розробка колективних пропозицій з удосконалення освітньої системи факультету, ВНЗ; вивчення досвіду інших факультетів, ВНЗ з реформування освітньої системи; стимулювання творчого пошуку, організація спільної творчої діяльності викладачів і студентів; організація

конкурсів ідей, пропозицій і проектів, ділових ігор, колективних дискусій, спрямованих на модернізацію змісту освіти, організації самоуправління; проведення студентських наукових конференцій; формування малих наукових об'єднань (гуртків, товариств, клубів); взаємне інформування про творчі знахідки та успіхи; організація навчання та взаємонавчання прийомом полісуб'єктної взаємодії; проведення творчих звітів про реалізацію перспективних програм розвитку і саморозвитку та ін. Керівниками експериментальних факультетів широко застосовувалися методи інтенсифікуючого управлінського впливу на активність суб'єктів (захоплення перспективою розвитку університету, факультету, кафедри; захоплення творчою ідеєю; прояв довіри; прохання, переконання, взаємодопомога та ін.). Ефективною виявилася організація групової діяльності з генерування інноваційних ідей на основі використання колективних евристичних методів («мозкової атаки», експертного оцінювання, методу побудови сценаріїв, інвентаризації «вузьких місць» та ін.), «скарбнички» порад і пропозицій, імітаційних ігор для моделювання можливих станів освітньої системи, методів індивідуального генерування ідей (аналогії, асоціативних методів, подрібнення проблеми і її відновлення на новій основі та ін.).

У четвертому розділі – **«Моніторинг ефективності системи перспективного управління у вищому навчальному закладі»** – визначено критерії і показники ефективності системи перспективного управління; схарактеризовано організацію і проведення моніторингу суб'єктами управління; проаналізовано кількісні та якісні результати експериментальної роботи; обґрунтовано педагогічні умови ефективності системи перспективного управління у вищому навчальному закладі.

Для виявлення ефективності системи перспективного управління у вищому навчальному закладі було проведено моніторинг, що передбачало збирання, обробку, збереження й використання інформації, оцінку ефективності організації освітнього процесу та прогнозування перспективного розвитку суб'єктів, експериментальних факультетів загалом. Для цього були використані такі *методи*, як статистичні, соціологічні, педагогічні, інструментальними засобами реалізації яких є підсистеми ВНЗ: автоматизована інформаційна, соціологічна, контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів.

Оцінювання ефективності системи перспективного управління у ВНЗ здійснювалося на основі отриманої інформації про досліджуваний об'єкт, що виявлялася за допомогою відповідних показників-індикаторів (значущої статистики, яка надає інформацію про умови, стабільність,

зміни, що відбуваються, та про досягнення освітньої системи чи її окремих компонентів). Оцінювання результатів реалізації системи перспективного управління на експериментальних факультетах здійснювалося за такими критеріями: якість роботи професорсько-викладацького складу, досягнення студентів, якість організації освітнього процесу. За своєю сутністю обрані критерії і показники пов'язані з принципами перспективного управління і дозволяють оцінити як процесуальні, так і результативні аспекти управлінської діяльності.

Аналіз результатів проведеного моніторингу дозволив визначити узагальнені показники ефективності системи перспективного управління, за якими було здійснено порівняльний аналіз звітів керівників структурних підрозділів ВНЗ, статистичних даних відділу моніторингу, документації кафедр та відділів, протоколів експертних навчальних планів і програм, результатів спостережень, анкетування на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту. Узагальнені показники ефективності системи перспективного управління та результати їх аналізу представлено в табл. на стор. 26 – 28.

Установлено, що найбільш суттєве зростання ефективності управління на експериментальних факультетах відбулося за показниками, які характеризують систему планування: наявність перспективних планів і програм розвитку групових суб'єктів освітнього процесу ($\Delta_{\text{сер.}} = 43,7 \%$), наявність перспективних планів і програм саморозвитку індивідуальних суб'єктів освітнього процесу ($\Delta_{\text{сер.}} = 55,3 \%$), участь викладачів у розробці навчальних програм і тематичних планів ($\Delta_{\text{сер.}} = 30,9 \%$).

Це пояснюється тим, що запровадження перспективного управління передусім передбачало забезпечення прогнозування, визначення перспектив розвитку, довгострокових цілей та шляхів їх реалізації. Вагоме поліпшення результативності управління відбулося також за тими показниками, які характеризують становлення і розвиток суб'єктності учасників освітнього процесу. Найбільший приріст відбувся за такими показниками, як «залучення суб'єктів освітнього процесу до спільної взаємопов'язаної діяльності» ($\Delta_{\text{сер.}} = 24,9 \%$), «прагнення надати допомогу, підтримати партнера по спільній діяльності» ($\Delta_{\text{сер.}} = 20 \%$), «залучення суб'єктів освітнього процесу до управлінської діяльності, до участі в роботі органів самоврядування» ($\Delta_{\text{сер.}} = 22,2 \%$). Такі результати пояснюються спрямованістю управлінської діяльності в умовах перспективного управління на забезпечення полісуб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, спільного регулювання діяльності, постійного ділового спілкування, комунікації між суб'єктами, домінування взаємин співробітництва, на мобілізацію колективу для

**Результати експериментальної перевірки системи
перспективного управління у вищому навчальному закладі
(приріст у % та кількості осіб)**

Критерії і показники	Експериментальні групи						
	Е ₁ (561 осо- ба)	Е ₂ (283 осо- би)	Е ₃ (421 осо- ба)	Е ₄ (1475 осіб)	Е ₅ (407 осіб)	Е ₆ (358 осіб)	Е ₇ (422 осо- би)
1	2	3	4	5	6	7	8
I. Якість організації освітнього процесу (у відсотках):							
наявність перспективних планів і програм розвитку групових суб'єктів освітнього процесу	+39,1	+45,6	+42,0	+48,3	+48,9	+44,2	+37,7
наявність перспективних планів і програм саморозвитку індивідуальних суб'єктів освітнього процесу	+58,6	+59,6	+54,5	+45,3	+63,5	+49,2	+56,5
залучення суб'єктів освітнього процесу до управлінської діяльності, до участі в роботі органів самоврядування:							
— викладачів	+15,7	+13,8	+27,2	+15,7	+11,8	+14,2	+18,3
— студентів	+30,5	+34,4	+35,2	+21,5	+29,8	+23,4	+19,0
володіння педагогічними працівниками уміннями і навичками саморегулювання і самоорганізації	+18,8	+19,7	+13,9	+23,8	+16,7	+15,2	+20,1
залучення суб'єктів освітнього процесу до спільної взаємопов'язаної діяльності (спільне визначення цілей, спільне регулювання діяльності):							
— викладачів	+25,3	+27,5	+22,3	+25,2	+32,9	+32,5	+28,1
— студентів	+19,2	+22,5	+22,3	+22,6	+20,5	+22,8	+25,4
розвиток суб'єктності учасників освітнього процесу:							
— частота ділових контактів за ініціативою рядових викладачів і співробітників	+20,9	+11,9	+17,9	+19,3	+17,3	+18,9	+15,3

Продовж. табл.

1	2	3	4	5	6	7	8
— спрямованість активності на реалізацію факультетських та загальновишівських інтересів	+14,9	+12,5	+15,5	+15,7	+15,3	+14,2	+16,5
— надання переваги спільній діяльності порівняно з індивідуальною	+13,7	+19,1	+18,4	+26,4	+18,5	+16,6	+22,8
— задоволеність спільною діяльністю;	+12,1	+13,7	+14,4	+16,2	+14,9	+13,1	+16,0
— прагнення надати допомогу, підтримати партнера по спільній діяльності	+21,6	+19,5	+17,9	+20,2	+19,5	+18,3	+23,1
II. Якість роботи професорсько-викладацького складу (у відсотках):							
участь у роботі тимчасових творчих колективів і проектних груп	+20,7	+20,0	+19,6	+19,3	+19,9	+18,6	+22,4
участь у розробці навчальних програм і тематичних планів	+39,2	+35,2	+33,9	+31,2	+25,8	+29,2	+22,4
участь у науково-практичних конференціях і методичних семінарах	+31,2	+30,1	+26,1	+28,0	+29,7	+30,6	+39,3
опублікування наукових, навчально-методичних праць	+15,3	+14,4	+15,1	+17,2	+19,7	+20,9	+20,5
наявність наукових ступенів і вчених звань:							
— доктора наук	+4,4	+4,2	+2,2	+0,9	+2,1	+2,4	+1,6
— кандидата наук	+9,4	+10,1	+8,9	+7,7	+5,1	+5,7	+8,0
— професора	+1,4	+1,9	+1,1	+0,8	+1,2	+1,6	+1,0
— доцента	+8,7	+10,2	+9,7	+8,6	+7,1	+6,3	+9,8
участь у підготовці науково-педагогічних кадрів (робота з аспірантами та докторантами)	+7,4	+10,4	+17,4	+8,3	+7,7	+17,6	+13,9
підготовка і проведення занять з позитивною оцінкою	+16,5	+15,0	+14,3	+13,4	+16,9	+16,0	+12,8
застосування інноваційних технологій та засобів навчання	+20,2	+24,3	+18,5	+23,2	+21,2	+21,7	+20,3
взаємодія з педагогічними працівниками інших навчальних закладів	+15,1	+18,0	+17,2	+12,3	+8,1	+12,3	+16,9
здійснення науково-просвітницької роботи серед населення	+12,7	+15,5	+13,2	+12,3	+11,3	+10,7	+10,9
участь у виховній роботі	+30,7	+32,1	+31,8	+33,6	+13,1	+15,8	+23,4
участь у громадській діяльності	+19,5	+18,5	+12,6	+13,1	+12,4	+13,8	+17,4

1	2	3	4	5	6	7	8
III. Досягнення студентів (у відсотках та кількості осіб):							
абсолютна успішність (у відсотках)	+3,8	+3,1	+3,7	+3,1	+3,7	+3,9	+3,0
участь у студентських наукових конференціях, олімпіадах, конкурсах (у відсотках)	+30,1	+22,6	+26,9	+19,4	+15,7	+24,7	+26,7
отримання призових місць (I, II, III) на олімпіадах з фахових дисциплін (у кількості осіб)	+2	+2	+1	+3	+2	+2	+1
участь у студентських клубах за інтересами (у відсотках)	+41,9	+21,1	+22,2	+22,9	+24,4	+18,3	+22,8
участь у творчих колективах, художній самодіяльності (у відсотках)	+23,7	+21,8	+32,5	+27,6	+25,1	+23,3	+24,1
отримання призових місць (I, II, III) на міжнародних та всеукраїнських конкурсах самодіяльності (у кількості осіб)	+1	+2	+4	+3	+3	+1	+2
участь у спортивних змаганнях, відвідування спортивних секцій (у відсотках)	+20,7	+21,7	+22,2	+21,9	+23,6	+19,3	+21,5
отримання призових місць (I, II, III) у спортивних змаганнях (у кількості осіб)	+1	+2	+1	+2	+3	+1	+2
працевлаштування випускників за спеціальністю (у відсотках)	+20	+22	+1,8	+2,1	+2,7	+1,1	+1,7
високий рейтинг випускників серед працівників закладів освіти свого регіону (у відсотках)	+16,5	+15,2	+15,7	+16,4	+13,9	+14,4	+11,8

виконання стратегії розвитку, максимально можливу реалізацію потенційних здібностей викладачів і студентів.

Установлено, що впровадження системи перспективного управління сприяло підвищенню якості роботи професорсько-викладацького складу, зростанню досягнень студентів експериментальних факультетів. Так, наприклад, суттєво зросла кількість викладачів, які беруть участь у роботі тимчасових творчих колективів і проектних груп ($\Delta_{\text{сер.}} = 20,1 \%$), у науково-практичних конференціях і методичних семінарах ($\Delta_{\text{сер.}} = 30,7 \%$); застосовують інноваційні технології і засоби навчання ($\Delta_{\text{сер.}} = 21,3 \%$). Зросли й стабільно високими залишаються показники наявності у викладачів наукових ступенів і

вчених звань, їхньої участі у підготовці науково-педагогічних кадрів. Покращилася успішність студентів, вони почали активніше брати участь у наукових конференціях, олімпіадах, конкурсах ($\Delta_{\text{сер.}} = 23,7 \%$), роботі клубів за інтересами ($\Delta_{\text{сер.}} = 24,8 \%$), творчих колективів ($\Delta_{\text{сер.}} = 25,4 \%$).

Отже, встановлено, що впровадження системи перспективного управління у вищому навчальному закладі загалом сприяло зростанню показників ефективності управління, що підтверджує достовірність висунутої гіпотези.

Теоретичний аналіз опрацьованої літератури, результати педагогічного експерименту дали підстави для визначення й обґрунтування педагогічних умов ефективності системи перспективного управління у ВНЗ: готовність працівників закладу освіти до інноваційної діяльності; становлення і розвиток професійної педагогічної компетентності суб'єктів освітньої системи; особистісна орієнтація внутрішньовишівського управління; високий рівень розвитку трудового колективу ВНЗ; профілактика конфліктів.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного теоретичного пошуку та дослідно-експериментальної роботи дали підстави дійти таких висновків:

1. Аналіз наукової літератури з проблем розвитку системи вищої освіти в умовах динамічних змін і трансформації суспільства, виявлені в дослідженні особливості різних видів управління, дали підставу розглядати стратегічне управління як найбільш ефективне в сучасних умовах. Водночас аналіз наукової літератури з філософії, соціології, теорії управління, менеджменту встановив актуальність розробки в межах стратегічного управління напрямів, пов'язаних зі стратегією взаємодії.

2. У виконаному дослідженні розкрито теоретичні засади перспективного управління, що ґрунтуються на положеннях сучасної філософії, до ключових ідей якої належать тлумачення суспільства як полісуб'єктного утворення, а стратегії – як форми організації взаємодії людей, що максимально враховує можливості, перспективи, засоби діяльності суб'єктів. Стратегія здійснюється як вибудовування спільного соціального простору, який визначає в подальшому порядок майбутніх соціальних взаємодій.

Аналіз наукової літератури з філософії, соціології, психології, педагогіки, менеджменту виявив, що сутність понять «перспективізм», «перспектива» пов'язана з особистим способом світосприйняття;

зумовленістю пізнання позицією суб'єкта, перспективою його бачення світу; уявленням людини про власне майбутнє.

У дослідженні з'ясовано, що оптимальне управління в освіті безпосередньо пов'язане з проблемами прогнозування й визначення перспектив розвитку закладів освіти. Наукове передбачення є необхідною ланкою оптимального управління вищим навчальним закладом, оскільки його робота спрямована на майбутнє і за своїми темпами і змістом повинна носити випереджальний характер.

Аналіз філософських ідей перспективізму, психолого-педагогічних теорій особистісної орієнтації, теорії організації як соціальної системи, ідей стратегічного управління, педагогічної прогностики, концепцій психологічного напрямку, теорій управління дав підстави для розгляду перспективного управління як підвиду стратегічного управління, що реалізується в умовах полісуб'єктної взаємодії й спирається на теоретико-методичні засади прогнозування.

3. Науково обґрунтовано концепцію перспективного управління педагогічною системою як цілеспрямованого процесу забезпечення її функціонування й розвитку в умовах швидкозмінного середовища шляхом пошуку оптимальних і суб'єктно-прийнятних стратегій і механізмів їх виконання, узгодженої реалізації зовнішніх і внутрішніх ресурсів, що забезпечить динамізм, адаптованість і конкурентоспроможність розвитку. Метою перспективного управління є визначення стратегій, прогнозів, довгострокових цілей, шляхів їх реалізації та мобілізація колективу на їх досягнення для забезпечення ефективності освітнього процесу.

Перспективне управління у вищому навчальному закладі ґрунтується на таких основних *положеннях*: головна цінність закладу – кваліфікований персонал, який об'єднаний єдиною метою та докладає максимум зусиль для її досягнення; викладачі, співробітники розглядаються як надбання закладу освіти; здійснюється перехід від управління за типом «персонал – витрати» до управління за типом «персонал – ресурс» або «персонал – стратегії», коли інвестиції в людину й кадрову політику розглядаються як довгостроковий фактор конкурентоспроможності навчального закладу; досягнення поставленої мети здійснюється відповідно до сформульованої або обраної місії закладу освіти на основі максимально можливої реалізації потенційних здібностей викладачів і співробітників, тобто забезпечується сполучення стратегії, цілей ВНЗ із людськими ресурсами, кваліфікацією і потенціалом співробітників; реалізуються індивідуальний та особистісний підходи до кожного співробітника в межах поєднання інтересів навчального закладу і працівника тощо.

Особливостями перспективного управління у вищому навчальному закладі є: спільний взаємопов'язаний характер діяльності суб'єктів освітнього процесу (спільне регулювання діяльності; наявність спільної мети або цілей, які частково збігаються; часопросторове співіснування суб'єктів; наявність постійного ділового спілкування, комунікації між суб'єктами; індивідуальна і групова рефлексія дій); оволодіння кожним учасником освітнього процесу вміннями і навичками управлінської діяльності; здійснення управління на рівнях індивідуальних (ректор, проректори, директори інститутів, декани, завідувачі кафедр, начальники відділів, керівники й працівники служб, викладачі, студенти) та групових (наглядова рада, конференція трудового колективу, виконавча рада, вчена рада, рада із забезпечення розвитку університету, органи студентського самоврядування) суб'єктів; децентралізація управління; суб'єкт-суб'єктна управлінська взаємодія (діалогічність управлінського спілкування; ініціювання змін в особистості підлеглого, його саморозвитку; використання суб'єктного досвіду підлеглого як джерела його розвитку; долучення керівника до цінностей, потреб, проблем кожного підлеглого; співробітництво керівника і підлеглих та ін.).

У дослідженні обґрунтовано принципи перспективного управління у вищому навчальному закладі: принцип полісуб'єктної спрямованості процесу управління; принцип розвитку суб'єктності; принцип цілісного бачення об'єктів прогнозування та комплексного підходу до перспективного дослідження компонентів педагогічної системи; програмно-цільового підходу в управлінні; принцип неперервності і варіативності прогнозування; ресурсного підходу в управлінні. Реалізація цих принципів, які базуються на особливостях перспективного управління, забезпечує ефективність управління вищим навчальним закладом, його розвиток, реалізацію суб'єктних функцій учасників освітнього процесу.

4. Розроблено структуру перспективного управління у вищому навчальному закладі, яка передбачає поєднання лінійно-функціональної і дивізійно-матричної структур, яке здійснюється на основі суміщення функцій вищого і нижчого рівнів управління. Визначено особливості структури перспективного управління (домінування дивізійно-матричної структури; взаємодія суб'єктів управління, погодження управлінських функцій на всіх рівнях управління; інтеграція управлінських дій суб'єктів управління в умовах спільної взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітнього процесу; домінування в управлінській взаємодії делегування повноважень від центру до структурних підрозділів ВНЗ).

5. У дослідженні науково обґрунтовано й експериментально перевірено систему перспективного управління у вищому навчальному

закладі як динамічну сукупність п'яти взаємопов'язаних етапів: 1) проблемно-орієнтований аналіз зовнішнього і внутрішнього середовищ ВНЗ, полісуб'єктне переосмислення досвіду (виявлення проблемного поля закладу освіти, створення інформаційної основи управління); 2) визначення місії, полісуб'єктне цілеосмислення діяльності навчального закладу, самовизначення суб'єктів у напрямках розвитку (полісуб'єктне погодження позицій, визначення перспективних напрямів і розробка концепції розвитку закладу); 3) визначення варіантів стратегії закладу освіти, вибір стратегічних альтернатив та розробка програми дій щодо реалізації обраної стратегії (полісуб'єктна розробка перспективної програми розвитку навчального закладу, планів і програм групових та індивідуальних суб'єктів); 4) виконання стратегії, здійснення стратегічних змін у внутрішньому середовищі ВНЗ на основі реалізації полісуб'єктних ідей (реалізація перспективної програми розвитку закладу, цільових програм розвитку групових та саморозвитку індивідуальних суб'єктів); 5) контроль реалізації стратегії та коригування діяльності (коригування перспективної програми розвитку закладу та програм і дій індивідуальних та групових суб'єктів). Важливою характерною особливістю системи перспективного управління у вищому навчальному закладі є її цілісність – усі елементи (етапи) системи слугують досягненню цілей, що постають перед закладом освіти впродовж довгострокового періоду.

6. Доведено, що для якісного перспективного управління у вищому навчальному закладі необхідною є об'єктивна та достовірна інформація про результати діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу. Інформацію було отримано в процесі організації й проведення моніторингу ефективності системи перспективного управління у структурних підрозділах експериментальних вищих навчальних закладів. Результативність системи перспективного управління оцінено за уточненими критеріями і показниками.

Доведено, що впровадження у практику роботи вищих навчальних закладів системи перспективного управління зумовило підвищення ефективності роботи закладів, сприяло таким позитивним змінам:

а) підвищилася якість організації освітнього процесу в структурних підрозділах експериментальних ВНЗ за рахунок залучення учасників освітнього процесу до участі в роботі органів самоврядування, до спільної взаємопов'язаної діяльності, спрямованої на реалізацію перспективних планів і програм розвитку і саморозвитку індивідуальних та групових суб'єктів;

б) покращилася якість роботи професорсько-викладацького складу експериментальних груп, зросла кількість учасників науково-практичних

конференцій і методичних семінарів, пошукувачів, які здобули наукові ступені і вчені звання; науково-педагогічні працівники почали більш активно застосовувати інноваційні технології та засоби навчання, взаємодіяти з педагогічними працівниками інших навчальних закладів, брати участь у громадській діяльності; збільшився кількісний склад творчих колективів і проектних груп; зросла кількість опублікованих наукових та навчально-методичних праць, що свідчить про успішну реалізацію стратегії розвитку і саморозвитку в колективі науково-педагогічних працівників в умовах їхньої полісуб'єктної взаємодії;

в) збільшилася кількість студентів експериментальних груп, які успішно навчаються, беруть активну участь у студентських наукових конференціях, олімпіадах, конкурсах, де посідають призові місця; виявляють активність у громадській діяльності; мають високий рейтинг як випускники відповідного ВНЗ, що свідчить про позитивний вплив на досягнення студентів особистісно спрямованих стратегій розвитку.

Таким чином, моніторинг упровадження системи перспективного управління у ВНЗ підтвердив її ефективність, а також факт реального впливу на підвищення результативності роботи закладу освіти.

7. У дослідженні визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективності перспективного управління у вищому навчальному закладі: готовність працівників закладу освіти до інноваційної діяльності; становлення і розвиток професійної педагогічної компетентності суб'єктів освітньої системи; особистісна орієнтація внутрішньовишівського управління; високий рівень розвитку трудового колективу ВНЗ; профілактика конфліктів. Узгоджена реалізація обґрунтованих умов впливає на успішність функціонування і розвитку педагогічної системи, забезпечення самореалізації учасників освітнього процесу, виконання обраної стратегії вищого навчального закладу.

Результати дисертаційного дослідження дають підстави вважати, що мету досягнуто, завдання реалізовано, положення гіпотези отримали підтвердження. Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечено відповідністю розроблених положень сучасному рівню та тенденціям розвитку педагогічної науки і теорії управління; комплексним аналізом теоретичного та емпіричного матеріалу; використанням сучасних статистичних методів опрацювання одержаних даних; результатами експериментальної роботи; можливістю відтворення експериментів і зіставлення їх результатів із масовим управлінським досвідом.

Проведене дослідження дозволило визначити перспективні напрями подальшої розробки проблеми перспективного управління в педагогіці, теорії і методиці управління освітою: становлення і розвиток

полісуб'єктності учасників освітнього процесу; психолого-педагогічна підготовка керівних кадрів освіти до реалізації перспективного управління; технологічне забезпечення перспективного управління в закладах освіти.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

І. Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Прокопенко А. І. Наукові основи управління в системі освіти : [монографія] / А. І. Прокопенко. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2006. – 304 с.
2. Прокопенко А. І. Перспективне управління у вищому навчальному закладі : [монографія] / А. І. Прокопенко. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. – 311 с.
3. Прокопенко А. І. Сутнісні характеристики соціального управління / А. І. Прокопенко // Новий колегіум : наук. інформ. журнал. – Х. : Бізнес Інформ, 2001. – № 4. – С. 31 – 36.
4. Прокопенко А. І. Функції соціального управління освітою / А. І. Прокопенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць. – Х. : ОВС, 2001. – Вип. 16. – С. 321 – 335.
5. Прокопенко А. І. Перспективне управління в системі вищої освіти / А. І. Прокопенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. – Х. : ХДАДМ (ХХПІ), 2002. – № 23. – С. 28 – 37.
6. Прокопенко А. І. Реалізація взаємозв'язку соціального і педагогічного управління в педагогічній системі закладу освіти / А. І. Прокопенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. – Х. : ХДАДМ (ХХПІ), 2002. – № 24. – С. 19 – 30.
7. Прокопенко А. І. Типи і види управління в педагогічній системі / А. І. Прокопенко // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. праць. – Х. : ОВС, 2002. – Вип. 9. – С. 22 – 30.
8. Прокопенко А. І. Перспективне управління соціальними системами й методи його реалізації (на матеріалі системи освіти) / А. І. Прокопенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць. – Х. : ОВС, 2002. – Вип. 18. – С. 5 – 16.
9. Прокопенко А. І. Методологічні основи перспективного управління в педагогічній системі особистісно-орієнтованого

спрямування / А. І. Прокопенко // Сучасні проблеми дидактики : зб. наук. праць. – Х. : Курсор, 2003. – С. 27 – 38.

10. Прокопенко А. І. Методи перспективного управління в педагогічній системі вищого закладу освіти / А. І. Прокопенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. – Х. : ХДАДМ (ХХПІ), 2003. – № 8. – С. 36 – 44.

11. Прокопенко А. І. Взаємозв'язок принципів наступності та перспективності в педагогічній системі вищого закладу освіти / А. І. Прокопенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. – Х. : ХДАДМ (ХХПІ), 2003. – № 22. – С. 44 – 51.

12. Прокопенко А. І. Концептуальні засади реалізації взаємозв'язку стратегічного і перспективного управління процесом навчання у вищому закладі освіти / А. І. Прокопенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. – Х.; Донецьк : ХДАДМ (ХХПІ), 2003. – № 24. – С. 78 – 86.

13. Прокопенко А. І. Моніторинг процесу навчання студентів в умовах перспективного управління в педагогічній системі вищого закладу освіти / А. І. Прокопенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць. – Х. : ХДПУ імені Г. С. Сковороди, 2003. – Вип. 20. – С. 110 – 114.

14. Прокопенко А. І. Система педагогічних принципів перспективного управління процесом навчання у вищій школі / А. І. Прокопенко // Наукові записки. Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2003. – Вип. 52, Ч. 1. – С. 202 – 205.

15. Прокопенко А. І. Перспективні цілі педагогічного процесу вищого закладу освіти / А. І. Прокопенко // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. праць. – Х. : ОВС, 2003. – Вип. 10. – С. 9 – 17.

16. Прокопенко А. І. Моделі комунікації в системі перспективного управління (на прикладах педагогічної системи вищого закладу освіти) / А. І. Прокопенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – К.; Запоріжжя. – 2003. – Вип. 28. – С. 7 – 13.

17. Прокопенко А. І. Інформаційне забезпечення процесу перспективного управління в педагогічній системі вищого закладу освіти / А. І. Прокопенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – К.; Запоріжжя. – 2003. – Вип. 29. – С. 12 – 16.

18. Прокопенко А. І. Управління в педагогічній системі як напрям розвитку педагогічної науки / А. І. Прокопенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – К.; Запоріжжя. – 2004. – Вип. 32. – С. 43 – 49.

19. Прокопенко А. І. Загальні філософські і галузеві принципи управління в педагогічній системі / А. І. Прокопенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – К.; Запоріжжя. – 2004. – Вип. 33. – С. 78 – 84.

20. Прокопенко А. І. Засоби модернізації вищої педагогічної освіти / А. І. Прокопенко // Вісник Харківської державної академії культури. – Х. : ХДАК, 2004. – Вип. 14. – С. 266 – 274.

21. Прокопенко А. І. Засоби перспективного управління в системі вищої педагогічної освіти / А. І. Прокопенко // Вісник Харківської державної академії культури. – Х. : ХДАК, 2004. – Вип. 15. – С. 234 – 240.

22. Прокопенко А. І. Перспективні напрями модернізації вищої педагогічної освіти (на матеріалі ХДПУ імені Г. С. Сковороди) / А. І. Прокопенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. – Х. : ХДАДМ (ХХПІ), 2004. – № 2. – С. 49 – 54.

23. Прокопенко А. І. Програмно-цільовий метод та його застосування в багаторівневій системі вищої педагогічної освіти / А. І. Прокопенко, Т. О. Дмитренко, К. В. Яресько // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2004. – Ч. 1. – С. 10 – 15.

24. Прокопенко А. І. Структура, функції, основні поняття напряму управління в педагогічній науці / А. І. Прокопенко // Вісник Харківської державної академії культури. – Х. : ХДАК, 2005. – Вип. 16. – С. 200 – 208.

25. Прокопенко А. І. Визначення основних категорій напряму управління в педагогічній науці / А. І. Прокопенко // Вісник Харківської державної академії культури. – Х. : ХДАК, 2006. – Вип. 17. – С. 208 – 213.

26. Прокопенко А. І. Проблема формування кадрового потенціалу для вищої школи на основі концепції перспективного розвитку управління освіти / А. І. Прокопенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2006. – Вип. 25. – С. 121 – 127.

27. Прокопенко А. І. Теоретико-методологічні засади моделювання педагогічних об'єктів / А. І. Прокопенко, Т. О. Дмитренко, К. В. Яресько // Вісник Харківської державної академії культури. – Х. : ХДАК, 2007. – Вип. 21. – С. 196 – 201.

28. Прокопенко А. І. Моделі складних педагогічних об'єктів / А. І. Прокопенко, Т. О. Дмитренко, К. В. Яресько // Вісник Харківської державної академії культури. – Х. : ХДАК, 2008. – Вип. 23. – С. 194 – 201.

29. Прокопенко А. І. Проблеми та перспективи розвитку педагогічної освіти на Слобожанщині / [А. І. Прокопенко, М. В. Гадецький, Т. В. Рогова та ін.] // Вища педагогічна освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку. Харківська область : [монографія] / ред. рада вид. : В. Г. Кремень (голов.) [та ін.]. – К. : Знання України, 2009. – 431 с.

30. Прокопенко А. І. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті : [метод. реком. для викл. і студ. пед. ун-тів] / А. І. Прокопенко, М. В. Іващенко, С. О. Доценко, Т. О. Олійник. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2009. – 37 с.

31. Прокопенко А. І. Парадигма управління як підґрунтя проектування компонентів педагогічної системи / А. І. Прокопенко, Т. О. Дмитренко, К. В. Яресько // Вісник Харківської державної академії культури. – Х. : ХДАК, 2009. – Вип. 27. – С. 188 – 200.

32. Прокопенко А. І. Теоретичні питання оцінки якості роботи вищого навчального закладу / А. І. Прокопенко // Наукові записки ТНПУ : Педагогіка : зб. наук. праць. – Тернопіль : ТНПУ, 2010. – № 2. – С. 56 – 61.

33. Прокопенко А. І. Роль кафедри в організації моніторингу якості вищої освіти / А. І. Прокопенко // Науково-методичні основи планування й організації роботи кафедр : матеріали наук.-практ. семінару деканів і зав. кафедр / за ред. А. І. Прокопенка. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. – С. 216 – 224.

II. Праці апробаційного характеру:

34. Прокопенко А. І. Технологія перспективного управління процесом навчання / А. І. Прокопенко, Т. О. Дмитренко // Концептуальні засади модернізації системи освіти в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 1 лют. 2002 р.) / М-во освіти і науки України, Нар. укр. акад. та ін. – Х. : НТУ «ХПІ», 2002. – С. 174 – 176.

35. Прокопенко А. І. Особливості соціального і педагогічного управління в системі вищої освіти / А. І. Прокопенко // Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття : матеріали наук. конф. молодих учених (Харків, 16 – 18 квіт. 2003 р.) / М-во культури і мистецтв України, ХДАК. – Х. : ХДАК, 2003. – С. 61.

36. Прокопенко А. І. Цільовий аспект реалізації взаємозв'язку соціального і педагогічного видів управління в процесі підготовки майбутнього вчителя у вищому педагогічному закладі освіти / А. І. Прокопенко // Управління в освіті : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 21 – 23 квіт. 2003 р.) / М-во освіти і науки України, НУ «Львівська політехніка». – Львів : Вид-во ДП МОНУ, 2003. – С. 42.

37. Прокопенко А. І. Моніторинг процесу навчання студентів в умовах перспективного управління в педагогічній системі вищого закладу освіти / А. І. Прокопенко // Вимірювання навчальних досягнень школярів і студентів : гуманістичні, методологічні, методичні, технологічні аспекти : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 листоп. 2003 р.) / М-во освіти і науки України, ХДПУ імені Г. С. Сковороди. – Х. : ОВС, 2003. – С. 75.

38. Прокопенко А. І. Особливості управління в педагогічній системі вищого закладу освіти / А. І. Прокопенко // Матеріали науково-практичної конференції молодих вчених за 2002 рік / за ред. проф. С. Т. Золотухіної, (Харків, 15 січ. 2003 р.) / М-во освіти і науки України, ХДПУ імені Г. С. Сковороди. – Х. : ОВС, 2003. – С. 79 – 80.

39. Прокопенко А. І. Перспективне управління в педагогічній системі особистісно-орієнтованого спрямування / А. І. Прокопенко // Методологія сучасних наукових досліджень : матеріали наук.-практ. конф. молодих вчених (Харків, 15 верес. 2003 р.) / М-во освіти і науки України, ХДПУ імені Г. С. Сковороди. – Х. : ОВС, 2003. – Вип. 4. – С. 21.

40. Прокопенко А. І. Особливості перспективного управління у вищому навчальному закладі освіти / А. І. Прокопенко, Т. О. Дмитренко, К. В. Яресько // Стратегія управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, Чернігів, Ніжин, 7 – 9 груд. 2005 р.) / М-во освіти і науки України, Ніжинський державний університет. – К. ; Чернігів ; Ніжин : НДУ, 2005. – С. 35 – 36.

41. Прокопенко А. І. Зміна парадигмальних засад педагогічної науки при переході до кредитно-модульного навчання / А. І. Прокопенко // Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) в контексті Болонського процесу : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 13 – 14 груд. 2005 р.) / М-во культури і мистецтв України, ХДАК. – Х. : ХДАК, 2005. – С. 85 – 87.

42. Прокопенко А. І. Перспективне управління в освітніх системах / А. І. Прокопенко // Методологія сучасних наукових досліджень : матеріали наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 2006 р.) / М-во

освіти і науки України, ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Х. : ХНПУ, 2006. – С. 61.

43. Прокопенко А. И. Формирование культуры информационно-аналитической деятельности студентов / А. И. Прокопенко, С. О. Доценко, Т. А. Олейник, Г. А. Савченко // Новые информационные технологии в образовании : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Екатеринбург, 26 – 28 февр. 2007 г.) / ГОУ ВПО «Росс. гос. проф.-пед. ун-т». – Екатеринбург : ГОУ ВПО РГППУ, 2007. – С. 43.

44. Прокопенко А. І. Методологічний аспект проектування компонентів педагогічної системи як засобів перспективного управління в освіті / А. І. Прокопенко // Методологічні питання наукового дослідження в педагогіці та соціальній педагогіці : матеріали теор.-методол. конф. (Харків, 27 лют. 2007 р.) / М-во освіти і науки України, ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Х. : ХОГОКЗ, 2007. – С. 52 – 54.

45. Прокопенко А. І. Перспективне управління як підґрунтя нової парадигми у науковому педагогічному дослідженні / А. І. Прокопенко, Т. О. Дмитренко // Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації : матеріали Міжнар. наук. конф. (Харків, 22 – 23 листоп. 2007 р.) / М-во культури і мистецтв України, ХДАК. – Х. : ХДАК, 2007. – С. 73 – 74.

46. Prokopenko A. Problems of formation learning environment / A. Prokopenko, T. Oleinik, N. Ivashenko // Supporting Independent Thinking Through Mathematical Education : Part 1 (CME, August 17 – 22, 2008) / IWONICZ-ZDRÓJ, POLAND. – POLAND : Nowa Era Publisher, 2008. – P. 44 – 46.

47. Прокопенко А. І. Стиль наукового мислення як підґрунтя виникнення і розвитку інноваційних відносин об'єктів педагогічної системи вищого навчального закладу / А. І. Прокопенко, Т. О. Дмитренко // Наука і соціальні проблеми суспільства : освіта, культура, духовність : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20 – 21 трав. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Х. : ХНПУ, 2008. – Ч. 2. – С. 30 – 32.

48. Прокопенко А. І. Концептуальні засади модернізації вищої освіти на підґрунті педагогіки інновацій / А. І. Прокопенко, Т. О. Дмитренко, К. В. Яресько // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій : матеріали Міжнар. наук. конф. (Суми, 20 – 21 лют. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Сум. обл. ін-т післядипл. пед. освіти. – Суми : СОІППО, 2008. – Ч. 3 – С. 28 – 30.

49. Прокопенко А. І. Інтервальний метод та його значення для пізнання багатовимірної сутності об'єктів / А. І. Прокопенко // Соціальні

комунікації в стратегіях формування суспільства знань : матеріали Міжнар. наук. конф. (Харків, 26 – 27 лют. 2009 р.) / М-во культури і туризму України, ХДАК. – Х. : ХДАК, 2009. – С. 39 – 40.

50. Прокопенко А. И. Многомерный анализ педагогического процесса / А. И. Прокопенко, Т. А. Дмитренко, Е. В. Ярьсько // Актуальные проблемы современного образования : опыт и инновации : материалы Междунар. конф. (Ульяновск, 25 – 26 нояб. 2009 г.) / Федеральное агентство по образованию, ГОУ УГПУ. – Ульяновск : УГПУ, 2009. – С. 108 – 111.

51. Прокопенко А. І. Пошук ефективних методів збору та засвоєння інформації : швидкочитання / А. І. Прокопенко // Методологія сучасних наукових досліджень : матеріали VI наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 30 – 31 жовт. 2009 р.) / М-во освіти і науки України, ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Х. : ХНПУ, 2009. – С. 64 – 65.

52. Прокопенко А. І. Діагностична функція моніторингу якості роботи вищого навчального закладу / А. І. Прокопенко // Сучасна вища освіта в умовах реформування : проблеми, теорія, практика : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 15 – 16 верес. 2010 р.) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Х. : ХНПУ, 2010. – С. 71 – 73.

III. Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

53. Prokopenko A. I. Mathematical analysis Differential Equations. Guidebook for students and teachers / A. I. Prokopenko, A. E. Pudy, S. A. Rakov, A. V. Evdokimov. – Part V. – Kharkov : OVS, 2002. – 164 p.

54. Прокопенко А. І. Методологічні засади системного педагогічного мислення / А. І. Прокопенко // Вісник Харківської державної академії культури. – Х. : ХДАК, 2002. – Вип. 10. – С. 168 – 177.

55. Prokopenko A. Tendencies in higher education development in Ukraine as an indicator of the state of the society and the prospects of its development / A. Prokopenko, V. Yevdokimov // Науковий вісник Харк. держ. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. – Х. : ОВС, 2002. – Вип. 12. – С. 16 – 19. – (Серія «Філософія»).

56. Прокопенко А. І. Обґрунтування методології управління соціальними системами як спосіб розвитку критичного мислення / А. І. Прокопенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць. – Х. : ОВС, 2002. – Вип. 17. – С. 122 – 129.

57. Прокопенко А. І. Поняття педагогічної системи як результат розвитку системного педагогічного мислення / А. І. Прокопенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. – Х. : ХДАДМ (ХХПІ), 2002. – № 14. – С. 74 – 81.

58. Прокопенко А. І. Моделювання навчальної діяльності учнів / А. І. Прокопенко // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Х. : Курсор, 2004. – Вип. 26, Ч. 1. – С. 41 – 52.

59. Прокопенко А. І. Формування управлінської складової професійної підготовки педагога : історичний аспект / А. І. Прокопенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2006. – Вип. 24, Ч. 1. – С. 144 – 148.

60. Прокопенко А. І. Інноваційний напрямок розвитку сучасної педагогіки / А. І. Прокопенко, Т. О. Дмитренко // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Х. : Курсор, 2007. – Вип. 32. – С. 20 – 26.

61. Прокопенко А. І. Застосування MS EXCEL для дослідження економіко-математичних задач : [метод. реком. для викл. та студ. економ. спец.] / А. І. Прокопенко, І. В. Бауріна, С. О. Доценко, Т. О. Олійник. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2009. – 36 с.

Прокопенко А. І. Теоретико-методичні засади перспективного управління у вищому навчальному закладі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.06 – теорія та методика управління освітою. – ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Луганськ, 2012.

У дисертації обґрунтовано концепцію перспективного управління у вищому навчальному закладі. Науково обґрунтовано сутність і принципи перспективного управління у вищому навчальному закладі. Розроблено структуру перспективного управління у вищому навчальному закладі. Науково обґрунтовано й експериментально перевірено систему перспективного управління у вищому навчальному закладі. Уточнено критерії й показники ефективності розробленої системи управління. Здійснено моніторинг результатів упровадження розробленої системи перспективного управління у вищому навчальному закладі. Визначено й теоретично обґрунтовано умови ефективності перспективного управління у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: перспектива, прогнозування, стратегія, перспективне управління, система, вищий навчальний заклад, суб'єкти

освітнього процесу, полісуб'єктна взаємодія, спільна взаємопов'язана діяльність, розвиток, саморозвиток, стратегічні зміни.

Прокопенко А. И. Теоретико-методические основы перспективного управления в высшем учебном заведении. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.06 – теория и методика управления образованием. – Государственное учреждение «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко», Луганск, 2012.

В диссертации обосновывается концепция перспективного управления в высшем учебном заведении. Методологическим основанием концепции служат идеи современной философии относительно толкования общества как полисубъектного образования, а также взаимосвязь и взаимодействие различных подходов общенаучной и конкретно-научной методологии к изучению проблем управления образованием (системный, синергетический, компетентностный, аксиологический, гуманистический, личностно-деятельностный подходы).

В соответствии с целью, концептуальными положениями и задачами исследования проанализированы истоки теории и практики управления высшими учебными заведениями, охарактеризованы виды управления.

Центральное место в диссертации занимает обоснование сущности, принципов, системы перспективного управления в высшем учебном заведении. Перспективное управление рассматривается как подвид стратегического управления, который реализуется в условиях полисубъектного взаимодействия и основывается на теоретико-методических положениях прогнозирования. Определены цель и задачи перспективного управления в высшем учебном заведении. В качестве основных принципов перспективного управления в высшем учебном заведении были определены принципы: полисубъектной направленности процесса управления, развития субъектности, целостного видения объектов прогнозирования и комплексного подхода к перспективному исследованию компонентов педагогической системы, программно-целевого подхода в управлении, непрерывности и вариативности прогнозирования, ресурсного подхода в управлении.

Определены особенности перспективного управления в высшем учебном заведении: совместная взаимосвязанная деятельность субъектов

образовательного процесса; овладение каждым участником образовательного процесса субъектными функциями, умениями и навыками управленческой деятельности; осуществление управления на уровнях индивидуальных и групповых субъектов; децентрализация управления, доминирование его дивизионно-матричной структуры; субъект-субъектное управленческое взаимодействие.

Научно обоснована и экспериментально проверена система перспективного управления в высшем учебном заведении как динамическая совокупность взаимосвязанных этапов.

Разработана структура перспективного управления образовательной системой высшего учебного заведения. Уточнены критерии и показатели эффективности разработанной системы управления.

Осуществлен мониторинг результатов внедрения разработанной системы перспективного управления в высшем учебном заведении.

Определены и теоретически обоснованы условия эффективности перспективного управления в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: перспектива, прогнозирование, стратегия, перспективное управление, система, высшее учебное заведение, субъекты образовательного процесса, полисубъектное взаимодействие, совместная взаимосвязанная деятельность, развитие, саморазвитие, стратегические изменения.

Prokopenko A. I. Theoretical and Methodological Principles of Perspective Management in High Educational Establishment. – Manuscript.

Thesis for a doctor's degree in Pedagogics, speciality 13.00.06 – Theory and Methodology of Management in Education. – State institution «Luhansk National University named after Taras Shevchenko», Luhansk, 2012.

The concept of perspective management in high education was represented. The idea and main principles of perspective management in high educational establishments were scientifically proved. The structure of perspective management in high educational establishments was developed. The system of perspective management in high educational establishment was scientifically substantiated and experimentally proved. The criteria and indexes of effectiveness of the developed system of management were specified. The monitoring of the results of the implementation the developed system of perspective management in high educational establishment has been done. The

conditions of the effectiveness of perspective management in high educational establishment were outlined and theoretically proved.

Key words: perspective, prognosis, strategy, perspective management, high educational establishment, subjects of educational process, polysubject interaction, development, self development, strategic changes.

Підписано до друку 8.05.2012 . Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Умовн. др. арк. 1,9 . Тираж 100 прим. Зам. № 511

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. т/ф: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.